

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Pedagogiky a psychologie

Studijní program: Vychovatelství

Studijní obor Pedagogika volného času
(kombinace):

Program na rozvíjení environmentální senzitivity
pro rodiny s malými dětmi

Program for developing environmental sensitivity
for families with young children

Bakalářská práce: 09–FP–KPP–60

Autor:

Magdaléna Komárková

Podpis:

.....

Adresa:

Kozlov 143

588 21 Velký Beranov

Vedoucí práce: Činčera Jan, PhDr., Ph.D

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
78	0	1	3	28	2

V Liberci dne: 22.4.2010

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 22. 4. 2010

Magdaléna Komárková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé práce PhDr. Janu Činčerovi PhD., za čas, který mi při konzultacích věnoval, a za jeho cenné připomínky. Mé poděkování patří také paní Mgr. Haně Valešové, která mi pomáhala s analýzou dětských kreseb. Dále děkuji agentuře Free Time, která mi umožnila realizaci programu. Zvláště děkuji rodinám s dětmi, které se pobytů zúčastnili, se kterými jsem komunikovala a získávala od nich potřebné informace.

Anotace

Práce vyhodnocuje program na rozvoj environmentální senzitivity určený pro rodiny s malými dětmi. První část vysvětluje pojem *environmentální senzitivita*, objasňuje vývojová specifika dětí předškolního věku, mladšího školního věku a dětský výtvarný projev. Ve druhé části je nastíněna metodika pro rozvíjení environmentální senzitivity.

Empirická část obsahuje popis a evaluaci programu. Ke sběru potřebných dat byla použita metodika kvalitativního výzkumu. V rámci výzkumu byly děti požádány o to, aby před programem nakreslily obrázek zachycující jejich pobyt v přírodě. Stejně zadání dostaly po ukončení programu. Oba obrázky byly následně porovnány a analyzovány v kontextu informací získaných z písemných reflexí a rozhovorů s rodiči.

Pozorování ukázalo, že po ukončení programu se v obrázku vyskytovala příroda častěji než před jeho zahájením. Současně byly zobrazeny v ohnisku obrázku častěji přírodní prvky. To koresponduje s výzkumem (Vadala, Bixler & James, 2007), který ukazuje dva typy interakcí pobytu dětí v přírodě. Za prvé je to hra v přírodě, kde je příroda prostředím, kontextem. Za druhé hra, kde se příroda stává partnerem ke hře, tedy figurou.

Klíčová slova: environmentální senzitivita, vývojová specifika dětí, environmentální výchova, výtvarný projev dětí, Cornell Joseph.

Annotation

My bachelor thesis focuses on program for the development of environmental sensitivity for families with young children. The first section explains the concept of environmental sensitivity, explains the specifics of development of preschool children, school age children and pictorial expression of children. The second part outlines the methodology for the development of environmental sensitivity.

The goal of my thesis was to develop, implement and evaluate the program of Free Time Agency focused on the development of environmental sensitivity for families with children. Qualitative research methodology was used for the collection of the necessary data. Within research, children were asked to draw a picture which depicts their staying in the nature. They were given the same task after the program. Both images were then compared and analysed in the context of information obtained from the written reflections and interviews with parents.

Observations showed that after completion of the program nature occurred in the picture more frequently than before its opening. There were also more natural elements displayed in the focus of the picture. This corresponds with the research (Vadala, Bixler & James, 2007), which shows two types of interactions of children living in nature. Firstly, it is a game in the nature, where nature is the environment, the context. Secondly it is a game in which nature becomes a partner to play, a figure.

Key words: environmental sensitivity, special characteristics of child development, environmental education, pictorial expression of children, Joseph Cornell.

Annotation

Bachelor-Arbeit beschäftigt sich mit einem Entwicklungsprogramm der environmental-Empfindlichkeit auf ein Vorbild von Familien mit kleinen Kindern. Erster Abschnitt erläutert einen Begriff der environmentalen Empfindlichkeit, erläutert die Besonderheiten der Entwicklung von Kindern im Vorschulalter, Kinder im schulpflichtigen Alter und den künstlerischen Ausdruck des Kinders. Der zweite Teil beschreibt die Methodik für die Entwicklung der Sensitivitätsempfindlichkeit.

Das Ziel der Arbeit war eine Bildung, Realisation und Bewertung eines Programms der Agentur Free Time, das sich auf der Entwicklung der Sensitivitätsempfindlichkeit von Familien mit Kindern richtet. Zur Erfassung der notwendigen Daten war qualitative Forschungsmethode eingesetzt. Im Rahmen der Studie wurden die Kinder aufgefordert, um vor dem Programmbeginn ein Bild zu zeichnen, das ihre Aufenthalt in der Natur zog.

Die gleiche Aufgabe bekamen sie nach der Programmbeendung. Beide Bilder wurden danach verglichen und analysiert im Rahmen der Informationen aus den schriftlichen Reflexionen und Interviews, die mit den Eltern angeleitet wurden. Die Beobachtung erwies, dass nach dem Programmabschluss war in Abbildung die Natur häufiger als vor der Einleitung. Gleichzeitig wurden im Fokus des Bildes häufiger natürliche Elemente angezeigt. Dies deckt sich mit der Forschung (Vadala, Bixler & James, 2007), der zwei Arten von Wechselwirkungen in der Natur lebenden Kinder zeigt. Erstens ist es ein Spiel in der Wildbahn, wo die Natur eine Umgebung, ein Kontext ist. Zum zweitens geht es um ein Spiel, wo die Natur als ein Partner zu spielen steht, also als eine Figur.

Die Schlüsselwörter: die Environmentalempfindlichkeit, die Besonderheiten der kindlichen Entwicklung, Umweltbildung, künstlerischer Ausdruck, Joseph Cornell.

Obsah

ÚVOD	10
1. TEORIE - ROZVÍJENÍ ENVIRONMENTÁLNÍ SENZITIVITY PRO DĚTI PŘEDŠKOLNÍHO A MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	11
1.1. Environmentální senzitivita	11
1.2. Vývojová specifika dětí	14
1.2.1. Předškolák	14
1.2.1. Mladší školní věk	16
1.3. Dětský výtvarný projev	19
1.3.1. Vývoj dětské kresby	19
1.3.2. Význam dětské kresby	20
1.4. Metodika rozvíjení environmentální senzitivity	22
1.4.1. Metodika rozvíjení environmentální senzitivity podle Josepha Cornella	23
2. NÁVRH A REALIZACE PROGRAMU	26
2.1. Specifika cílové skupiny a parametry akcí agentury Free Time	26
2.2. Cíle programu	27
2.3. Popis programu	27
2.4. Průběh a zkušenosti	29
2.5. Evaluace	31
2.5.1. Metodika	31
2.5.2. Prezentace výsledků	33
2.5.3. Diskuze a interpretace	41
3. ZÁVĚR	48
4. SEZNAM LITERATURY	49
5. SEZNAM PŘÍLOH	52

ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem zvolila s přihlédnutím na vlastní zájem o danou tematiku, ale i z důvodu cílové skupiny, které je věnována.

Jedním z klíčových témat environmentální výchovy je environmentální senzitivita.

Rozvoj environmentální senzitivity není možný bez venkovních aktivit. Důležitý je kontakt s přírodou již v dětství. Dalším významným faktorem je sdílení radosti z přírody s osobami blízkými pro děti.

Cílem práce bylo navrhnout, realizovat a vyhodnotit program na rozvoj environmentální senzitivity pro věkově nestejnou skupinu dětí účastnících se pobytu agentury Free Time.

Pro vytvoření programu jsem vycházela z metodiky Josepha Cornella. Zajímalo mě, jak program, který z ní vychází, ovlivní způsob interpretace dětských zážitků z pobytu v přírodě.

V závěru práce je předložena prezentace výsledků zkoumaných obrázků od dětí před programem a po programu a jejich následné porovnání. Pozorování ukázalo, že po ukončení programu se v obrázku vyskytovala příroda častěji než před jeho zahájením. A také přírodní prvky byly znázorněny častěji v ohnisku obrázku. To koresponduje s výzkumem Vadala (Vadala, Bixler & James, 2007), který ukazuje dva typy interakcí dětí pobytu v přírodě. Za prvé je to hra v přírodě, kde je příroda prostředím, kontextem. Za druhé hra, kde se příroda stává partnerem ke hře, tedy figurou.

1. TEORIE - ROZVÍJENÍ ENVIRONMENTÁLNÍ SENZITIVITY PRO DĚTI PŘEDŠKOLNÍHO A MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

1.1. Environmentální senzitivita

Klíčovým cílem environmentální výchovy je rozvoj environmentální senzitivity dětí předškolního a mladšího školního věku. Tohoto cíle se dá nejlépe dosáhnout, pokud výchova začne v raném věku dítěte (předškolní výchova) a pokračuje po celou dobu dospívání. (Franěk, 2002)

„Environmentální senzitivita byla mnohými odborníky určena jako hlavní cíl environmentální výchovy a stává se proto také předmětem vzrůstajícího výzkumného zájmu. Environmentální senzitivita nevzniká jako reakce na určitý ojedinělý prožitek, ale vytváří se jako odpověď na větší množství více či méně důležitých zážitků, které se během života objevují. Vzniká složitou interakcí mezi množstvím životních zážitků a jejich interpretací daným jednotlivcem“ (Franěk, 2004).

Environmentální senzitivita je aspekt uvědomování si vztahu k přírodě, jeden z pěti významných cílů environmentálního vzdělání kodifikovaný v mezinárodních prohlášení Tbilisi (UNESCO, 1980, s. 71).

Koncept senzitivity byl zaveden do literatury Petersonem na počátku 80. let 20. století (1982; Peterson & Hungerford, 1981).

Peterson definoval environmentální senzitivitu jako "soubor afektivních vlastností, které mají za následek to, jaký má jednatel empatický pohled na životní prostředí." (1982, s. 5). Na Petersona navazuje Louise Chawla (1998). Podle ní je definice environmentální senzitivity jako predispozice pro zájem získávat poznatky o přírodním prostředí, pociťovat zájem o přírodní prostředí, vnímat jeho poškození a cítit potřebu jej ochraňovat (Chawla, 1998).

Empatická perspektiva směrem k prostředí naznačuje, že jedinec si projektuje vědomí do životního prostředí nebo se podílí na životním prostředí svým vědomím a cítěním. Lze předpokládat, že každý environmentální pedagog si vykládá citlivost životního prostředí v závislosti na své osobní víře a přesvědčení (Chawla, 1998). Existují důkazy, že malé děti mají tendenci oživit svět a vnímat místa a věci, které jsou živé a které si samy uvědomují (Bullock, 1985). Tento fenomén dětství, víra v nadpřirozenost, naznačuje možné vývojové

cesty týkající se znepokojení v oblasti životního prostředí. Chawla a Hart (1995) tvrdí, že kořeny znepokojení ohledně životního prostředí mohou spočívat v raném dětství, jež je spojené s vlastními pocity a s pocity ze světa. Vytváří se základ pro chápání světa jako živé bytosti, na které jim záleží. Rodiče nebo jiné vzory, můžou posílit tento pohled na svět, respektivě mohou stavět na tomto základu tím, že vedou děti k pochopení a následnému zpracování informací a k ocenění citlivé a vzájemné závislosti životních procesů, se kterými se poprvé setkaly. Tento výklad empatického pohledu k životnímu prostředí se především vztahuje na rané dětství. V raném dětství se nejvíce projevují animistické vztahy s okolním světem. Později se do pořadí proměnných dostává původní lidový vstup, který posléze vede k zodpovědnému environmentálnímu občanství. Toto emocionální spojení se světem, může být zásadní, ale v současné literatuře se o environmentální senzitivitě pouze spekuluje.

Environmentální senzitivita je komplexní proměnná složená z několika částí:

- dispozice, resp. predispozice zájmu o přírodu – touha poznávat, pozorovat, nacházet zákonitosti v systémových funkcích a strukturách,
 - ze schopnosti uvědomovat si poškození přírody,
 - z potřeby přírodu ochraňovat,
 - a ze skutečného jednání pro ochranu přírody a životního prostředí.
- (Franěk, www.enwiki.cz)

Psychologické analýzy ukázaly, že environmentální chování bylo ovlivněno vztahem k přírodě vybudovaným v dětství. Tento vztah má tři hlavní složky:

- emocionální spřízněnost s přírodou,
- kognitivní zájem (rozumové poznávání) o přírodu,
- emocionální neuspokojenost s nedostatečnou ochranou přírody. (Kals, Schumacher & Montada, 1999).

Emocionální spřízněnost motivuje člověka ke kontaktu s přírodou a ke smyslovému prožitku přírodního prostředí. Spřízněnost s přírodou vzniká na základě přímé zkušenosti s přírodním prostředím v dětském věku. (Lyons & Breakwell, 1994).

Pobyt v přírodě se považuje za obzvláště prospěšný. A to především jako prostředek k vytvoření silných emocionálních vazeb a kognitivního zájmu. (Maassen, 1993). Dětská zkušenost s autentickým přírodním prostředím zesiluje pozitivní environmentální přístupy (Chawla, 1988, Chawla & Hart, 1988). Konkrétní zkušenosti s přírodou vysvětlují vůli i

praktické chování směřující k ochraně přírody, zejména když je jejich účinek zesílen rodinnou výchovou a sociálními normami. Osobní smyslová zkušenost s přírodou je výrazným prediktorem chování směřujícího k ochraně přírody (Finger, 1994 & Fischerlehner, 1993).

Za hlavní faktory rozvíjení environmentální senzitivity je považován zejména, kontakt s přírodním prostředím v dětství a vybudování emocionální spřízněnosti s přírodou. Uváděn je rovněž další faktor – sdílení radosti z přírody se svými rodiči a blízkými (Kals, Schumacher & Montada, 1999).

Dalším obdobím, které je důležité pro vytváření a prohlubování environmentální sensitivity, je dospívání. Zde již nejsou hlavní prožitky přírody spojené s rodiči, ale s vrstevníky, partnerem či autoritami, které dospívající uznávají. Rané životní zážitky však mají nezastupitelnou roli. Je nutné využít emocionálních prožitků dětí, které souvisí i s hloubkou a „hmatatelností“ kontaktů s přírodou. Při výchovných programech by měly být děti doprovázeny lidmi, kteří pro ně jsou osobně důležití (zejména členové rodiny) a kteří mohou hrát roli přenášejícího faktoru hodnot přírody a radosti (Franěk, 2001).

1.2. Vývojová specifika dětí

„Co znamená vývoj obecně? Vývoj je změna, při které organismus nebo jiný vyvíjející se objekt:

- *Získává nové vlastnosti, přičemž si ponechává dosavadní (ale některé z dosavadních vlastností zpravidla ztrácí);*
- *Se stává složitějším vnitřně (vztahy mezi jeho částmi) i navenek (vztahy mezi ním a jeho okolím);*
- *Se stává méně závislým na svém okolí, tedy autonomnějším.“* (Říčan, 2004, s.20)

Člověk ujde během života kus cesty – od dětství, přes dospělost až ke stáří. Pro dítě jako vytvářející se osobnost má bezesporu největší význam období raného dětství. Protože právě tady probíhá vývoj mnohem intenzivněji než kdykoliv později.

V mém programu figurovaly děti ve věku od tří do sedmi let, proto zde budu popisovat pouze vývoj předškoláka a dítěte v mladším školním věku.

1.2.1. Předškolák

Předškolní věk se velmi často označuje jako období mateřské školy. Spodní mezník dané vývojové etapy tvoří v tomto pojetí začátek socializace mimo rodinné prostředí, a sice v mateřské škole. Nebylo by však správné spojovat předškolní období výhradně s mateřskou školou, protože se nejedná o povinnou formu vzdělávání (Langmeier & Krejčířová, 2006). Proto určité procento dětí mateřskou školu nenavštěvuje vůbec. Z tohoto důvodu je nejobjektivnějším ukazatelem věk. Předškolní období je vytyčeno věkovým rozmezím zpravidla od tří do šesti let (často i o rok déle).¹

Děti bývají plné energie, zvědavosti a nadšení. Je pro ně nejdůležitější být v kolektivu s druhými dětmi. Neustále si něco brebentí a nejčastější otázkou, jež kladou svému okolí je Proč?, ptají se tak na původ a okolnosti všeho, co je obklopuje. Děti si velmi rádi malují a používají různé výtvarné prostředky. Velký význam hraje pohádka, která je záhadná svým umístěním a tajemností.

¹ V literatuře se setkáváme s odlišným časovým pojetím předškolního věku.

Někteří autoři je ztotožňují s tím, co jiní označují raným dětstvím, tedy např. Langmeier, Krejčířová, (2006) a další tvrdí, že předškolní věk v nejširším slova smyslu představuje dobu od narození do nástupu do školy. Podle Příhody probíhá předškolní věk od 3 do 6 let a je spolu s mladším školním věkem součástí tzv. druhého dětství (Vašutová, 2005). Pavel Říčan vymezuje také předškolní věk od 3 do 6 let. Jinak vidí ohraničení stadia Kuric (2000). Období vymezuje pouze od 4 do 6 let, popř. o rok déle. K. Eileen Allen a Lyn R. Marotz vymezují předškoláka od 3 do 5 let.

Rozumová zralost - děti chápou konkrétní operace, neměnnost velikostí, množství. Na konci tohoto období dětí bývají samostatné, mívají schopnost podřídit se cizí autoritě (Říčan, 2004).

Všechno si chtějí vyzkoušet, do všeho se s plnou vervou pouští. V tomto věku se u dětí projevuje ve všem kreativita a fantazie, která ještě není spoutaná a ničím ovlivněná. Výrazně se rozšiřuje slovní zásoba a rozvíjí se intelekt dítěte. Dítě se umí srozumitelněji vyjadřovat, umí plánovat dopředu a dokáže lépe řešit problémy. Uvědomuje si potřeby ostatních lidí a získává kontrolu nad svým chováním. Chce být co nejvíce samostatné a nezávislé, ale na druhou stranu potřebuje neustálou podporu dospělých. Vyžaduje od dospělých pomoc, podporu, útěchu nebo záchranu (Allen & Marotz, 2005).

Tříleté dítě

Tyto děti jsou poslušné, klidné a uvolněné. Většinou ochotně poslechnou pokyny a požadavky rodičů a vychovatelů. Mají nezkrotnou touhu všemu přijít na kloub, chtějí poznávat okolní svět. Jejich motorický vývoj se značně vylepšil. Umí chodit po schodech nahoru a dolů, udrží rovnováhu na jedné noze, kope do míče, jezdí na tříkolce, staví z kostek. Do percepčního a kognitivního vývoje lze zařadit – poslouchání pohádek, pojmenování barev, počítání předmětů, rozlišování tvarů. Vývoj řeči a jazyka - mluví o tom, co dělají druzí, klade více otázek, používá větší množství slovních obrátů. Osobnostně-sociální vývoj – chápe, v čem spočívá střídání, ale ne vždy je ochotný se vystřídat. Často si mluví pro sebe. Sleduje, jak si ostatní děti hrají a často se připojí. Brání si vlastní hračky a dává najevo náklonnost k mladším dětem. Tříletému dítěti se líbí různé hry s převleky, raději si vybírá z více možností, než poslouchat jednoznačné příkazy. (Allen & Marotz, 2005).

Čtyřleté dítě

Překypuje energií, srší nápady, neustále povídá a na chvíli se nezastaví. Je plný nadšení, neustále chce s něčím pomáhat. Čtyřleté dítě často testuje, co jeho rodiče, opatrovníci či vychovatelé vydrží. Zkouší na ně různé hádanky, vtípky, neustále povídá a vyptává se jich na něco. Je vzdorovitý, hádá se s rodičem či pečovatelem. Umí chodit po přímce namalované na zemi křídou, poskakuje po jedné noze, s přehledem se pohybuje ve vlastnoručně řízeném vozítku. V percepčním a kognitivním vývoji už rozumí sledu každodenních činností a událostí, chápe význam slov „nejmenší, největší“, umí napočítat do dvaceti. Při pohledu na obrázek pozná, které části chybí. Vývoj řeči a jazyka, čtyřleté dítě užívá předložky, začíná správně používat minulý čas, zpívá jednoduché písničky a

recituje básničky. Je společenské, otevřené a přátelské. Rychle a nepředvídatelně se u něj střídají nálady, často se chová sobecky a vychloubá se. Kamarádí se pro něj stávají stále více důležitější. Řídí se pravidly dospělých, potřebuje být od dospělých často chváleno. (Allen & Marotz, 2005).

Pětileté dítě

Pětileté dítě prochází obdobím relativního klidu, umí se ovládat, jak po stránce tělesné tak emoční. Na pětileté dítě začíná být spolehnutí, nabývá mu sebevědomí, je přátelské a společenské. Velký význam pro něj má přátelství. Pětileté dítě chce všechno dokázat, vše si vyzkoušet, ale ještě mu chybí schopnost předvídat nebezpečí. Preventivní opatření musí rodič či opatrovník provádět takovým způsobem, aby neutrpěla sebedůvěra dítěte a následně jeho víra ve vlastní schopnosti. Motorický vývoj - pětileté dítě chodí pozpátku, našlapuje napřed na patku a pak na špičku. Chodí bez pomoci do schodů, přejde přes kladinu, dělá kotrmelce. Hraje si se stavebnicemi. Naučí se skákat přes švihadlo, udělá deset skoků dopředu, udrží rovnováhu na jedné noze. Stříhá nůžkami podle naznačené linky. Percepční a kognitivní vývoj, dokáže z malých kostek sestavit schody, umí počítat do dvaceti a dál. Poznává číslovky od jedné do deseti, některé děti poznají čas na hodinách, ví, k čemu slouží kalendář. Mnoho dětí v tomto věku umí celou abecedu a velká i malá písmena. Vývoj řeči a jazyka, jejich slovní zásoba činí 1500 a více slov. Podle obrázků v knize převypráví známý příběh. Poznává a umí pojmenovat čtyři až osm barev. Chápe jednoduché vtipy. Samo si vymýšlí vtipy a říkanky. Rádo se kamarádí. Potřebuje, aby ho dospělí povzbuzovali a dodávali mu pocit jistoty. Hry a sociální aktivity – ochotně pomáhá při domácích pracích. (Allen & Marotz, 2005).

1.2.2. Mladší školní věk

Mladší školní věk je období, které je relativně krátké, někdy se nazývá obdobím přechodným. Dochází v něm k mnoha dějům, jež mohou mít za následek vznik poměrně velkých rozdílů mezi dětmi (Matějček, 2005, s. 281). Období, kdy je dítě v mladším školním věku je u každého autora odlišné.²

Já se zde budu zabývat pouze obdobím od šesti do sedmi let, jelikož v mém výzkumu není žádné dítě starší sedmi let.

² V literatuře se setkáváme s odlišným časovým pojetím i mladšího školního věku. Podle Říčana je mladší školní věk vymezen od 6 do 11 let. K. Eileen Allen a Lyn R. Marotz vymezují mladší školní věk od 6 do 8 let.

Mladší školní věk je fáze vývojové integrace. Dochází k utřídování a propojování dovedností, díky kterým je dítě schopno plnit náročnější a složitější úkoly. Mladší školní věk pokládá v tomto užším pojetí za typické přechodné období mezi hravým předškolním věkem a vyspělejším chováním školáka. Děti v tomto věku jsou stále hravé, udrží pozornost soustředit se na jednu věc jen krátkou dobu. Význam pro ně má stále pohádka (Matějček, 1986). Důležité je dávat dětem možnosti získávat senzorické zkušenosti při hře a práci s nejrůznějším materiálem – s barvami, papírem, vodou, hlínou, kostkami. Také by se děti měly podílet na společných „projektech“ jako je vaření, ruční práce, hraní divadla. V prvních letech škola děti baví a cítí se dobře nejen s kamarády, ale i rodiči a učiteli. Úkoly do školy plní svědomitě a jsou do školy zapáleny (Allen & Marotz, 2002).

Šestileté dítě

Šestileté dítě má stále lepší koordinaci, zvětšuje se síla svalů. Rádo vyvíjí velkou tělesnou aktivitu: běhá, skáče, leze, šplhá a hází. Neustále sebou šije. Šestileté dítě se těžko rozhoduje a složitě se vypořádává s neznámými okolnostmi. Díky kognitivním schopnostem, pochopí, že se všichni řídí pravidly, která jsou důležitá pro porozumění. Šestileté dítě chápe pojmy, které se týkají času (zítra, večer, dnes). Poznává čtyři roční období, pamatuje si významné svátky a činnosti, které se s nimi pojí. Baví ho různé skládky, spojování obrázků a písmen. Rozeznává drobné peníze: desetikorunu, pětikorunu, dvacetikorunu. Vývoj řeči a jazyka – má spoustu otázek, rádo a často povídá. Každý den si rozšiřuje slovní zásobu o pět až deset slov. Začíná napodobovat slangové výrazy, sprosté řeči se mu zdají být vtipné. Je schopno naučit se více jazyků. Osobnostně-sociální vývoj – stále je egocentrické, vyžaduje, aby se o něj všichni zajímali. Stává se méně závislé na rodičích. Morálka a etické zásady jsou šestiletému dítěti stále dosti vzdálené. Když se mu něco nepovede, je z toho často dlouho smutné a zklamané. Hry a sociální aktivity šestiletého dítěte – nemá rád, když se mu ostatní snaží poradit. Učitel často přejímá roli rodičů a stává se pro dítě hlavním zdrojem „pravdy“. Přátelství uzavírá často s jedním kamarádem. Hraní je založeno na spolupráci na nějakém konkrétním díle. (Allen & Marotz, 2005).

Sedmileté dítě

Sedmileté dítě si čím dál více uvědomuje svoji identitu. Chce všechno dělat správně, je hodné. Snaží se vše pochopit a věcem přijít na kloub. Často má obavy, co ho čeká v životě nadále. Jeho motorický vývoj - vylepšuje si hrubou i jemnou motoriku: drží rovnováhu na pravé i levé noze, hází a chytá malé míčky. Dovede šplhat do výšky, seskakuje dolů

z různě vysokých předmětů. Bývá při tom dosti opatrné. Umí používat přístroje. Je jistější v psaní písmen a číslic. Percepční a kognitivní vývoj – logičtěji vnímá čas a prostor. Je nadšen kouzelnickými triky, rád je předvádí kamarádům a rodičům. Lépe čte a umí si spočítat peníze a šetřit. Zná hodiny, dny, měsíce, roky i roční období. Chápe vztah mezi příčinou a následkem. Vývoj řeči a jazyka – rádo a často používá gesta. Baví ho vyprávět příběhy a vymýšlet si nové pohádky.

Popisuje do velkých detailů to, co prožilo. Rádo píše dopisy kamarádům. Důležitou roli zauímají kamarádi, děvčata se kamarádí převážně s děvčaty a chlapci zase s chlapci. Méně se dohaduje s ostatními, nesnáší nespravedlivá rozhodnutí v rodině. Je spolehlivé, úkoly plní spolehlivě. Hry a sociální aktivity – našlo si zalíbení v karetních a deskových hrách. Rádo se účastní všeho, kde může být s kamarády, účastní se organizovaných skupinových aktivit. Mezi oblíbené patří jízda na kole, šplhání a hra na počítači. (Allen & Marotz, 2005).

1.3. Dětský výtvarný projev

V rámci mého výzkumu jsem pozorovala a analyzovala kresby od dětí. Děti jsem před začátkem programu a po jeho ukončení poprosila o to, zda by mi nakreslily svůj poslední pobyt v přírodě. Proto se zde zabývám vysvětlením dětské kresby.

Převládající činností dítěte předškolního věku je hra. Hra je spontánní, samoúčelná a symbolická a právě tyto charakteristiky napovídají, že jde o činnost vysoce tvořivou.

Od hry je jen krůček k výtvarnému projevu, protože výtvarné tvoření vychází bezesporu ze spontánní hry s tužkou, barvami či jiným materiálem. Znaky, které nese hra jsou víceméně platné i v případě výtvarného projevu.

1.3.1. Vývoj dětské kresby

Kresba je neodmyslitelnou součástí dětství. V žádném dalším životním období již nemá takový význam. Stejně jako se vyvíjí osobnost dítěte, rozvíjí se současně jeho schopnost kreslit. Vývoj kresby má své zákonitosti, postupuje kupředu v určitých vývojových fázích. Kresba každého dítěte prochází stejnými stadii ve shodné posloupnosti. Liší se však mezi sebou časovou ohraničeností dílčích období, osobitým provedením kresby a jejím vnitřním obsahem, který záleží na zkušenostech dítěte, a proto je vždy vysoce specifický.

Potřeba kreslit je zcela přirozená a lze sledovat, jak píše Bednářová a Šmardová (2006, s. 15) „že děti začínají kreslit přibližně stejným způsobem, ve stejné posloupnosti“ a v přibližně stejnou dobu. Právě to umožnilo vymezit několik základních období vývoje kresby.

Jedním z prvních odborníků, který vymezil fáze dětské kresby byl Cyril Burt. V jeho pojetí má kresba sedm vývojových stadií.

„1. stadium čárání (ve věku 2 – 5 let, s vrcholem ve 3 letech), 2. stadium linií (ve věku 4 let), 3. stadium popisného symbolismu (ve věku 5 – 6 let), 4. stadium popisného realismu (ve věku 7 – 8 let), 5. stadium vizuálního realismu (ve věku 9 – 10 let), 6. stadium potlačení kresebného projevu (ve věku 11 – 14 let), 7. stadium uměleckého oživení (v rané adolescenci)“ (Burt podle Mlčáka, 1996, s. 5).

Jednotlivé vývojové etapy

Bezobsažné čárání

„Bezobsažná čáranice tvoří základní etapu ve vývoji dětského výtvarného projevu, kterou je možno nazvat předvýtvarným obdobím“ (Vítková, 1993, s. 59). Čárání je

neintencionální, nepřilíš koordinovaná aktivita, jejímž základem je motorická činnost. Tímto způsobem se dítě projevuje zhruba do dvou let (Vítková, 1993). Dítě čará „nejčastěji ve směru šikmo k sobě či vodorovně“ (Mlčák, 1996, s. 6).

Obsažné čarání

Někdy po druhém roce nastupuje další fáze, a sice obsažné čarání. Dítě (batole) začíná chápat, že kreslením něco vytváří. Občas se mu povede nakreslit tvar připomínající kruh.. Ani na konci předškolního věku není zcela bezchybný.

Přechod ke znakové kresbě

„Období obsažné čáranice nekončí náhle, ale v rámci čáranice se začínají postupně objevovat první znaky, i když zatím vznikají nahodile, bez nějakého úmyslu dítěte“ (Vítková, 1993, s. 60). Na základě jednoduchého znaku se kresba stává poprvé čitelnou i pro dospělého člověka (Bednářová, Šmardová, 2006).

Znaková kresba

Převládá po třetím a zejména ve čtvrtém roce, což znamená, že je charakteristická právě pro děti předškolního věku. Dítě si intencionálně vytváří specifické znaky pro zobrazení osob nebo předmětů, které pak hojně využívá. Jsou velmi jednoduché – pouze schematicky naznačené (např. auto jsou dva kruhy spojené vodorovnou čarou, osoby jsou hlavonožci s detaily obličeje apod.). Jedním z prvních znaků rozeznatelných v kresbě je sluníčko a vzápětí hlavonožec (Vítková, 1993).

Spontánní realismus

Představuje nejdůležitější období vývoje výtvarného projevu a probíhá po zbytek předškolního období. Spontánní realismus znamená „zlatou éru“ dětského kreslení. Vše, co se dosud dítě naučilo, nyní zdokonalí a zúročí v dalších kresbách.

1.3.2. Význam dětské kresby

Kresba je pro dítě předškolního věku naprosto přirozeným způsobem vyjádření, v tomto ohledu se také podobá hře. Proto je v psychologické, pedagogické i speciálně pedagogické praxi tolik oblíbená a využívána. Pro dítě představuje jistou formu hry a slouží tedy, obdobně jako hra sama, jako prostředek komunikace, terapie a dalšího rozvoje osobnosti dítěte.

Kresba jako prostředek komunikace

V prvé řadě představuje alternativní způsob sdělování informací. Prostřednictvím obrázků to jde lépe. Při správné interpretaci poskytnou mnohem více informací než by dítě bylo schopné vyjádřit slovy. Jak píše Davido (2001, s. 16) „...vypovídají v grafické podobě o tom, co dítě cítí, ale nedokáže slovně vyjádřit“. Kresebné činnosti se s úspěchem používají také pro získání dítěte k další spolupráci a pro navázání kontaktu.

Kresba jako prostředek rozvoje

Přesně v tomto smyslu chápou kresbu pedagogové. Tím, že dítě kreslí, nabývá postupně určitou dovednost, při které si zcela přirozeně zlepšuje jemnou motoriku. Uvažuje o tom, co nakreslí, takže uplatňuje také kognitivní funkce, kromě myšlení i paměť, pozornost a představivost. Dokáže o obrázku vyprávět, což má pozitivní vliv na oblast řeči. „Rozvoj jedné oblasti často ovlivňuje rozvoj oblastí dalších, tedy celkový vývoj“ (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 9).

Kresba jako prostředek terapie

Dítě se čas od času dostává do situací, které jsou pro něj zdrojem zátěže a stresu. Příkladů z každodenního života najdeme mnoho. Tyto situace mohou mít různou intenzitu – od těch banálních (návštěva zubního lékaře, adaptační období v mateřské škole, běžná hospitalizace) až po skutečně závažné (úraz, rozvod rodičů, úmrtí v rodině). Každé dítě prožívá tyto události svým způsobem. Je moc těžké o nich mluvit. Ulehčit by to dětem mělo právě kreslení. Aniž by si to uvědomovaly nakreslí to, jak se cítí, co cítí. Dítěti i jeho blízkým to umožní situaci lépe přijmout a vyrovnat se s ní.

1.4. Metodika rozvíjení environmentální senzitivity

Rozvoj environmentální senzitivity není možný bez venkovních aktivit (volného i organizovaného pobytu v přírodě) (Wilke, 1993). Výzkum potvrdil důležitost kontaktu s přírodním prostředím v dětství a vybudování emocionální spřízněnosti s přírodou. Rovněž poukázal na další faktor – sdílení radosti z přírody se svými rodiči a s osobami blízkými (Franěk, 2004). Problematiku budování environmentální senzitivity studoval v zahraniční literatuře M. Franěk (2000). Jeho závěr je, že proces rozvoje environmentální senzitivity je složitý a individuální. Stejně metody nevedou u všech jedinců ke stejnému cíli. Pro rozvoj environmentální senzitivity je nezbytné kritické myšlení, kreativita.

Významná skupina odborníků usuzuje, že je některým lidem afinita k přírodě vrozená ve vyšší míře a jiným v míře nižší, respektive žádné. Skutečnost, že je predispozice zájmu o přírodu vrozená některým jedincům ve vyšší míře, odpovídá teorii přírodovědné inteligence (Gardner, 2003, Wilson, 1998, Meyer, 1997 a Campbell, 1997). Toto tvrzení se opírá o rozhovory, které uskutečnil Pavel Kovář s předními českými ekology např. J. Jeníkem, J. Slavíkovou (Kovář, 1989). A s autobiografickými vzpomínkami přírodovědce E. T. Setona, který se zamýšlí, proč se z něj stal přírodovědec, když jeho sourozenci vyrůstající ve stejné rodině za stejných podmínek tyto vlohy neprojevovali: *„Všechny mé touhy a úsilí šly k tomu, abych se zabýval divokými tvory ve světě kolem sebe. Přicházejí z lesů do velkého města Toronto, všechno jsem sice opouštěl, ale duchovní síla a vůle způsobily, že jsem divoké tvory nalézal i ve městě. Vstoupili do mého života způsobem, který polekal ty, kteří byli jinak založeni. Každým rokem se mi dostalo nové příležitosti a každým rokem překvapující důkazy onoho skrytého zákona – vyhledával jsem a nacházel. Říkám si, zda tento zákon také není tvůrčí silou, protože mi bratři, kteří žili se mnou ve stejném domě, taková spojení nenavazovali.“* (Seton, 1977: str. 56). Obdobně K. Lorenz vzpomíná na první (ještě dětské) badatelské počiny: *„Hodně věcí jsem dělal už od začátku správně, ať už díky náhodě nebo instinktu“* (Mündl, 1992: str. 18).

Pokud akceptujeme názor, že je lidem vrozená různá míra afinity k přírodě, bude nutné adekvátně (podle míry individuálního vrozeného zájmu o přírodu) transformovat cíle (a následně prostředky) environmentální výchovy. To, co je vhodným cílem pro jedince s vyšší vrozenou dispozicí, nemusí být vhodným cílem pro jedince s nižší vrozenou dispozicí, a naopak. Environmentální senzitivita, na rozdíl od přírodovědných znalostí, není vázána jen na přírodovědné vzdělání a nemají ji vyšší pouze biologové. Vysokou míru environmentální senzitivity mohou mít také výtvarníci, hudebníci nebo spisovatelé.

Modelovým příkladem může být známá spisovatelka A. Lindgrenová, z jejíhož díla „*je cítit láska k přírodě ... ke stromům, rostlinám jako živým nositelům magie a zázraků. ... v knize Ronja, dcera loupežníka je láska k přírodě přímo hnací silou děje. ... když Pipi rozláme bič muži, který bije koně, je to přirozená reakce venkovské dívky Astrid. Emil mezi koňskými handlíři dokáže, že mírností lze zkrotit kopajícího koně.*” (Strömstedtová, 2006: str. 35).

1.4.1. Metodika rozvíjení environmentální senzitivity podle Josepha Cornella

Realizovaný program vychází z metodiky pro rozvoj environmentální senzitivity od Josepha Cornella z knihy „Sdílení přírody s dětmi.“ (Cornell, 1998) Cílem Cornellova programu je: Použitím přírody stimulovat radostné, poučné postřehy a zkušenosti - jak sami pro sebe, tak pro naše děti a přátelé dětí. (Cornell, 1998, str.9)

Joseph Cornell v předmluvě uvádí, že se příroda dotýká nás všech. Na každého člověka působí osobně či speciálně. Její obrovské tajemství známe jen z malé části. Nikdy bychom neměli podceňovat hodnotu okamžiků, kdy vstupujeme do přírody. Všichni musíme mít hlubší povědomí o přírodě, aby se stala pravdou a dosáhla zásadního pochopení našeho místa v životě (Cornell, 1998, str. 9). Joseph Cornell nashromažďoval a vyvinul hry uváděně v této publikaci, během let, kdy pracoval s dětmi. Příroda je v jeho pojetí instruktorem, od kterého se můžeme učit. Matka jejíž lekce jsou nesmírně cenné pro náš vývoj.

Někteří lidé mají vědecké, logické myšlení, zatímco jiní jsou citlivě naladěni na krásu a harmonii. V knize je prezentováno padesát her, které jsou určeny pro děti a dospělé všech temperamentů.

Každá z her vytváří situaci, nebo zážitek, ve kterém příroda učí. Každá hra má ústa, jejíž prostřednictvím příroda mluví - někdy v jazyce vědce, někdy to je umělec či mystika. První skupina her nás přivádí do souladu s naším přírodním prostředím na emocionální úrovni.

Později se zde nacházejí hry, které vytvářejí klidnou, kontemplativní náladu. Některé hry nám utváří pohled, jak příroda pracuje – principy ekologických systémů. Jiné hry naladí naše nejjemnější pocity na zvláštní vlastnosti přírody, její klid a krásu, energii a vznešenost, její mystiku a údiv. Některé hry jsou spojeny s přírodou přímo dotykem, vůní, chutí zrakem, a zvukem. Některé z her jsou čistě zábavné. Je zcela přirozené, že děti jsou ve svém živlu v lese, ve vysoké trávě, když mohou volně pobíhat,

hrát si, radovat se z pobytu venku. V dospělosti člověk rád vzpomíná na své dětství, protože je to něco, co zůstane hluboko uvnitř nás.

Hry, z této publikace používáme citlivě, s radostí a s určitými zkušenostmi, jistě nám to přinese krásné nové naladění a výměnu energie s přírodní inteligencí a dobrotou (Cornell, 1998).

Pět principů venkovní výuky podle Cornella (1998, str. 13 – 15)

Podklady těchto principů jsou základní postoje respektu pro děti a úcta k přírodě

1. **Učit méně a sdílet více.** Děti reagují na připomínky, mnohem lépe, než na vysvětlení z učebnice. Je důležité, aby se dospělí podělili o své myšlenky s dětmi. Když jsme se podělili o své vlastní myšlenky a pocity, vybídne děti k tomu, aby nám také sdělili své pocity a dojmy. Sdílení rozvíjí nádhernou vzájemnou důvěru a přátelství mezi dospělými a dětmi.

2. **Být přístupný.** Vnímavost znamená poslouchat a být si vědom. Je to jeden z nejvíce vyplácetějších se postojů, který můžete uplatňovat při práci s dětmi. Děti jsou citlivé: na každou jejich otázku, každý komentář, každé radostné zvolání je možnost, jak s nimi komunikovat. Reagovat na současné nálady a pocity dítěte. Když jde o jeho myšlenky, najděte si čas a proberte to s ním.

3. **Zaměření pozornosti dítěte bez prodlení.** Zahrnujte všechny stejně jako můžete, pomocí otázek, a poukazujte na zajímavé památky a zvuky. Některé děti nejsou schopny blízkého pozorování přírody, takže najděte věci, které je zajímají, a veďte je kousek po kousku k myšlenkám pozorování. Ať cítí, že jejich závěry jsou zajímavé i pro vás.

4. **Pohled a zážitek jako první, pak teprve slovo.** Děti mají úžasné schopnosti vstřebávat sebe ve všem.. Děti jen málokdy zapomenou na přímé zkušenosti. Můžete získat hlubší porozumění o dubu tím, že ho sledujete, jak se posunuje se změnami v osvětlení, v různých denních dobách. Cítit jeho vůni kůry a listů. Těšit se sedět a být si vědom všech forem života, kteří žijí v okolí stromu a závisí na něm. Jak vaše děti začnou rozvíjet naladění s přírodou, bude se váš vztah s nimi rozvíjet daleko snadněji.

5. **Pocit radosti by měl prostoupit zkušenosti,** ať už ve formě chůze nebo klidu pozornosti.(Cornell, 1998)

Pro realizovaný program jsem vybrala následující hry.

Jako první jsem zvolila aktivitu – předvádění rolí. To dostane děti do nálady, vlastnosti a chování přírody. Vyberou si zvíře, rostlinu nebo strom, a předstírají, že to jsou ony. Koordinují své tělo fantazií, pohyb a pocit, že jsou jiné formy stvoření. Např. v létě vane teplý vánek ve křídlech vážky, jak tančí mezi vodou a rákosím. Jednoduché scény, jako chmýří z pampelišky, nebo houpající strom je nejlepší pro začátečníky v hraní rolí. Skupinová praxe je dobrá, taky se budete cítit více sebevědomě, když všichni kolem vás budou dělat totéž.. Nechat dítě rozvíjet svým vlastním tempem bez strachu z pozorování nebo soutěže.

Následující hra má za úkol probudit nadšení v dětech ze zvuků a pohybu zvířat. Cílem je najít partnera uprostřed stáda skotačících zvířat a ptáků. Napíše na kartičky každé zvíře dvakrát. Musíme mít tolik kartiček jako je součet hráčů. Hráči tvoří velký kruh a vyberou si jednu kartičku. Nikomu ji neukazují. Na signál, všichni hráči začínají jednat. Vydávají zvuky, a typické pohyby svých zvířátek, s úmyslem přilákat svoji dvojici. Akce je k popukání, když všechna zvířata začínají štěkat, skřehotat, křičet, pískat, skákat a představují dané zvířátko. Hra končí šťastně a hodně se u ní zasmějeme.

Jako další jsem zvolila aktivitu, při které děti neviděly. Klade si za cíl, co nejvíce podpořit dětskou představivost. Jmenuje se : „Poznej svůj strom.“ Každý rodič vede své dítě se zavázanými očima lesem, dovede ho ke stromu který ho přitahuje. Pro malé děti, je vyhovující vzdálenost 20-30 metrů. Pomůže „slepému“ dítěti prozkoumat strom a procítovat jeho jedinečnost. Nejlepší jsou konkrétní návrhy, otázky pro děti. Např. Je strom živý? Zkuste svou rukou strom pohladit. Můžete dát svoje ručičky kolem stromu? Najdete rostlinky, lišejníky na Vašem stromu? Až dokončí průzkum, zavedou rodiče dítě zpátky nepřímou cestou na místo odkud se vycházelo. Nyní se odstraní páska a necháme dítě, ať zkusí najít strom s otevřenýma očima. Strom může být nezapomenutelným zážitkem v životě dítěte.

Předposlední aktivita v programu byla putování s lupami, která byla zaměřena na pozornost. Každé dítě dostalo lupu, plazilo se v lese a pozorovalo s lupou drobné předměty. Poté chytalo sněhové vločky a sledovalo kolik má vločka větviček

Poslední aktivita byla zaměřena na přímý zážitek, trpělivost a empatii. Tématem se stali ptáci. Je úžasné sledovat ptáky z blízka. Zjistíte, že je krásné vidět je a poslouchat, a naprosto fascinující jsou ve svých zvycích. V ptačím světě, najdete nádhernou krásu a téměř nepředstavitelnou prostotu, perfektní slušnost a celkovou nemotornost, hrůzostrašnou sílu a jemnou pokoru, ticho vznášející se v stoupajících výškách, a zemité chichotání a handrkování.

2. NÁVRH A REALIZACE PROGRAMU

2.1. Specifika cílové skupiny a parametry akcí agentury Free Time

Environmentální programy, které jsem realizovala, probíhaly pod záštitou agentury Free Time. Cestovní agentura Free Time se zaměřuje zejména na pořádání rekreačních pobytů s programem pro děti i rodiče. Program je vedený instruktorkami, které jsou k dispozici během celého pobytu. Ubytovací zařízení je přizpůsobeno rodinám s dětmi. Program nabízí různé tvořivé aktivity, hry, sport, besedy a tipy na výlety.

Náplň pobytů

Náplní těchto pobytů je cvičení rodičů s dětmi, masáže dětí a kojenců, výtvarná činnost pro děti, v zimě lyžování, plavání kojenců, batolat a dětí předškolního věku, různé hry venku i uvnitř, dětský karneval, zpívání na dobrou noc, hraní divadla. Program je vždy přizpůsoben ročnímu období, počasí, věku dětí atd.

Pro rodiče je připraven program, jako například cvičení (břišní tance, tai chi, aqua aerobik, aerobik, atd.), masáže, aromaterapie, tvoření (ubrousková technika, výroba z korálek, malování na sklo, atd.), různé hry, besedy o různých tématech spojenými s dětmi. (www.afreetime.com)

Děti si zvykají na kolektiv vrstevníků, tráví čas s rodiči i s ostatními dětmi při hrách. Přestože si spolu někdy zdánlivě nehrají, vnímají se, učí se vzájemnému respektu, napodobují se, učí se dělit se o hračky, prosazovat svoje potřeby. Pro děti z větších měst je nespornou výhodou pobyt na čerstvém vzduchu. Nejen děti, ale i rodiče si užijí bloky cvičení, tématických her, tvořivé činnosti, karnevalu, procházek, výletů. Na rodinných pobytech se rodiče učí masáže dětí a kojenců, správné cvičení a plavání s dětmi, výrobu dárečků a spoustu dalších zajímavých věcí.

2.2. Cíle programu

C1 : Děti se cítí v přírodě příjemně a vyhledávají pobyt v ní.

Indikátory: Před poslední výpravou do přírody žádné dítě neprojevuje negativní postoj.

Metoda ověření: pozorování

C2: Děti libovolnou formou vyjádří, čím je pro ně příroda.

Indikátor: 80% dětí nakreslí do ohniska obrázků přírodu vnímanou jako partnera ke hře.

Metoda ověření: analýza obrázků

C3: Děti reflektují různými způsoby (slovy, výtvarně i jinak) svůj prožitek smyslového (zrakového, sluchového, hmatového, čichového i chuťového) kontaktu s přírodou.

Indikátor: Všechny děti reflektují své smyslové zážitky a prožitky jakýmkoliv způsobem

Metoda ověření: rozhovor, pozorování

2.3. Popis programu

Aktivita v program probíhaly dle metodiky od Josepha Cornella. (Cornell, 1998). Z něj jsem čerpala při výběru aktivit na rozvoj environmentální senzitivity pro děti na každý den. Dále jsem se inspirovala z knihy „Z pohádky do zahrádky“ (Uhříčková, 2002) Z tohoto díla jsem použila do realizovaného programu náměty a sled aktivit.

- Příjezd

Na začátku pobytu, při první schůzce s dětmi jsem jim přečetla pohádkou. Motivací se nám stal příběh o Lesních skřítcích. Poté každé dítě dostalo tvrdý papír A3, který mělo čarou rozdělený na dvě poloviny. Jedna polovina představovala louku a druhá oblohu. Každý den ráno děti dostávaly dopisy od skřítků. V každém dopise bylo přání a prosba skřítků o záchranu určitého předmětu. Poté následovala tématická pohádka, básnička a výtvarná činnost, která souvisela s daným tématem. Odpolední program vždy navazoval na dopolední téma. Každý večer dostaly děti dopis a tématický obrázek.

- První den

První den měly děti za úkol vysvobodit zvířátka. Děti jmenovaly, jaká zvířátka znají, jaká z nich mají doma, jaká viděly např. v zoologické zahradě. Posléze si každé dítě vyrobilo své zvířátko z papíru, z vlny nebo z vaty. Každému zvířátku děti vyrobily z papíru domeček nebo ho postavily z kostek.

V odpoledním programu jsme šli ven do lesa, kde jsem použila první aktivitu na rozvoj environmentální senzitivity – předvádění rolí. Každé dítě nám předvedlo společně s rodičem, nějaké zvířátko, které má nejraději. Když se všechny děti prostřídaly, postavili jsme si v lese domečky pro zvířátka. Večer dětem přišel od skřítků dopis, že jim děkují, že se jim podařilo splnit první úkol. Každé dítě dostalo obrázek zajíčka a srnky, které si vykreslilo a dolepilo na svůj arch se zachumelenou loukou a nebem.

- Druhý den

Druhý den ráno dostaly děti dopis, ve kterém stálo, že se jim včera zvířátka podařilo zachránit, ale že se jim přes noc někam zatoulala. Proto bylo jejich úkolem je vystopovat. V dopoledním programu jsme si povídali o tom, co je stopa, jak vzniká, podívali jsme se společně na ukázky různých zvířecích stop v knize – prováděli jsme porovnávání a hledání rozdílů mezi stopami. Dále si děti vyzkoušely zkoumání povrchu aneb chůze po mechu a jehličí. Do mističek jsem připravila různé materiály - písek, jehličí, studená voda, teplá voda, kamínky, seno, sníh, a další materiál z přírody. Děti postupně zkoušely opatrně projít všemi nádobami, přičemž sdělují své pocity (co je studí, co je příjemné, co je teplé apod.). Děti určují, o jaký materiál se jedná, a komentují svůj pocit z dotyku.

V odpoledním programu děti v lese hledají, pozorují a zkoumají stopy různých zvířat ve sněhu nebo v blátě a snaží se určit, jakému zvířeti asi patří, kterým směrem zvíře šlo, jakou potravu asi hledá apod. Pozorují také povrch, po kterém se zvířata pohybují (sníh, bláto, suché listí, větvičky, trní...). Mezi další odpolední aktivitu patří hledání zvířecího partnera. Každé dítě dostalo kartičku se jménem zvířátka a mělo za úkol najít svého partnera podle zvuků, který zvířátko vydává. Večer dostaly děti opět děkovný dopis od skřítků a obrázky stop zvířátek.

- Třetí den

Třetí den měly děti za úkol zachránit stromečky. V dopoledním programu po pohádce a básničce, každé dítě dostalo hnědý karton formátu A3, na stole byly připravené materiály ze dřeva např. šišky, větvičky, kůra stromů, jehličí atd. Dítě si vybralo, jaký materiál se mu líbí a pomocí lepidla a tavící pistole společně s rodičem vytvořilo na kartonu zajímavý obrázek.

Odpoledne jsme podnikly výpravu do lesa na záchranu stromečku. Ta spočívala v tom, že každé dítě mělo zavázené oči, rodiče je dovedli k jednotlivým stromečkům vzdálených do deseti metrů. Poté je dovedli zpět a děti se vydaly prozkoumat, jaký je jejich stromeček. Zda ho poznají podle popisu, který získaly v době, kdy neviděly. Večer každé dítě dostalo obrázek jehličnatého a listnatého stromu, který si dolepilo na svůj arch.

- Čtvrtý den

Předposlední den skýtal téma – pozorování s lupou. Děti dostaly za úkol zachránit věci, které nejsou vidět pouhým okem. V dopolední programu děti vyráběly sněhové vločky, dostaly lupy a v pokoji pozorovaly žilky rostlin.

Odpoledne měly za úkol najít alespoň jednu věc, která je vidět jen s pomocí lupou. Děti se do zadaného úkolu okamžitě pustily s plnou vervou. Plazily se po sněhu, po zachumelených silnicích a předháněly se, kdo najde více předmětů. Večer byly děti odměněny děkovným dopisem od skřítků a obrázkem sněhových vloček, který si dolepily opět do svého archu.

- Pátý den

Posledním úkolem, který na děti čekal, byla záchrana ptáčků. Děti si dopoledne po pohádce a básničky vyrobily ptáčky ze silonové punčochy, kterou vycpaly papíry a rozdělily ji na hlavu a tělo. Následně tavnou pistolkou přilepily křídla, ocas, oči a zobák. Dále poslouchaly zvuky ptáčků a přiřazovaly je k obrázkům.

Odpoledne děti pozorovaly ptáky na krmítku, říkaly, jakou mají barvu, srovnávaly je s obrázky a učily se je pojmenovávat. Do krmítek jsme jim zavěsili šišky obalené lojem a semínky. Dále děti poslouchaly ptáčky a snažily se jim na jejich pípání odpovědět. Večer dostaly děti od skřítků dva obrázky ptáčků.

- Den odjezdu

Na konci pobytu, když děti splnily všechny úkoly, dostaly od skřítků ještě poslední dopis s poděkováním a obrázek nakresleného skřítků. Obě tyto věci našlo každé dítě poslední den přilepené na dveřích svého pokoje.

2.4. Průběh a zkušenosti

Zimní pobyty pro rodiny s dětmi jsem absolvovala již druhým rokem. Avšak poprvé jsem na pobytech realizovala program zaměřený na rozvoj environmentální senzitivity.

Pobyt v Jizerských horách v hotelu Peklo, který se konal 16. 1. 2010 – 22. 1. 2010.

První pobyt se konal v Jizerských horách v hotelu Peklo, který patří mezi nejlépe zařízený pro rodiny s dětmi v celé ČR. Skupinu tvořili rodiny s malými dětmi. Ty se dále dělily na úplné rodiny – maminka, tatínek a děti. Takových rodin bylo na pobytu šest, v devíti případech tvořili rodinu děti a maminka. Dvě rodiny se skládaly z dětí, maminky a babičky. Rodinného pobytu v Josefově Dole se zúčastnilo dvaapadesát klientů, devatenáct rodin. Z toho sedmadvacet dětí a pětadvacet dospělých. Děti v rozmezí jednoho roku až

sedmi let. Programu na rozvoj environmentální senzitivity se účastnilo deset dětí. Od prvního dne panovala na pobytu výborná atmosféra, díky okolnímu prostředí a zázemí hotelu Peklo, které je naprosto ideální pro děti. Děti byly z programy nadšené, od rána se mě chodily vyptávat, zda nám zase skřítki neposlali dopis a co budeme daný den vysvobozovat. Rodiče se účastnili programu převážně v roli doprovodu a ne jako spoluhráč dítěte ke hře. Jako velkou výhodu vidím to, že všechny děti, které se účastnily programu, mě znaly již z dřívějších pobytů. Při realizování programu nenastal žádný větší problém. Přírodní zázemí v Josefově Dole stoprocentně splňovalo vše, co jsem k úspěšné realizaci potřebovala.

Pobyt na Šumavě v hotelu Kuba, který se konal od 29. 1. 2010 – 5. 2. 2010.

Další pobyt se konal na Šumavě v malé vesničce Kubova Huť. Tento hotel byl přesný opak oproti hotelu Peklo. Hotel neměl absolutně vhodné zázemí pro děti. Nejvíce mě zarazilo hned při příjezdu, že se mohlo v hotelu kouřit. Pobytu se účastnilo celkem šestadvacet klientů, osm rodin. Z toho dvanáct dospělých a čtrnáct dětí a programu na rozvoj environmentální senzitivity se účastnilo dětí pět. Tento pobyt dosti zkomplikoval přístup hotelu ke klientům, skoro nic nefungovalo dle dohody. Bazén, který měl mít teplotu 28°C, měl 24°C a vzduch na bazénu byl pouhých 17°C, což se bohužel od prvního dne, co jsme na to upozornili až do konce pobytu nezměnilo. Jediný problém při programu venku byl ten, že na Šumavě v lesích je málo zvířat a nikde nebyly stopy zvířat, tak jsem je do sněhu obtiskovala pomocí brambor, na které jsem si předem stopy vyřezala. Na druhou stranu zde byla perfektní skupinka tří rodin, které se do programu s dětmi maximálně zapojovaly. Rodiče si s dětmi neustále hráli, povídali a něco vyráběli. Tatínkové při pobytu venku vykazovali velkou aktivitu a vtáhli děti do dění.

Pobyt v Krkonoších v chatě Roxana, který se konal 28. 2. 2010 – 6. 3. 2010.

Poslední pobyt se konal v Krkonoších v Rokytnici nad Jizerou, v horské chatě Roxana. Pobytu v Krkonoších se účastnilo osmadvacet klientů, dvanáct rodičů a šestnáct dětí, programu na rozvoj environmentální senzitivity se účastnily čtyři děti. Chata Roxana měla tu nevýhodu, že všichni klienti byli ubytováni až ve třetím patře, na což si v závěru pobytu maminky dost stěžovaly. Nevýhodou při pobytu bylo, že jsme za celou dobu v blízkosti hotelu neviděli ani neslyšeli žádného ptáčka. Takže poslední aktivita na toto téma musela být změněna. Na tomto pobytu byl velmi výrazný jeden tatínek, který dokázal děti vtáhnout úplně do všeho, co se zrovna dělo, ze všeho si dělal legraci, předváděl se a dělal ze sebe před dětmi kašpara. Na druhou stranu zde byly i tři maminky z Prahy a okolí, které si hned první den při procházce stěžovaly, že je cesta moc do kopce. Že jsem vybrala špatnou cestu a jestli se nedostaneme na dané místo jinou trasou. Později se ukázalo, že to

jsou maminky věčné stěžovatelky na všechno. Jeden den si stěžovaly, že se číšník nesměje na jejich dítě, když jim přináší jídlo. Další den na pana majitele, že zakřičel na jejich děti v restauraci, když tam běhaly. Poslední den měly připomínky na moc sladkostí na karnevale. Ale přesto bych i tento pobyt hodnotila kladně, děti se do programu zapojovaly, těšily se na něj a měly radost, když jsme si četli pohádky, učili se básničky, vyráběli si a podnikali společné procházky.

2.5. Evaluace

2.5.1. Metodika

Ke zjištění potřebných dat byla zvolena metodika kvalitativního výzkumu. V této studii bylo základním úkolem získání detailních a komplexních informací o studovaném jevu (kvalitativní přístup). Cílem studie je proniknutí do konkrétního případu a objevení nových souvislostí. (Švaříček & Šedová, 2007).

Podstatu kvalitativního výzkumu tvoří široce rozprostřený sběr dat, aniž by na počátku byly stanoveny hypotézy. Jedná se o hloubkové a kontextuální prozkoumání definovaného jevu a získání maximálního množství informací. Kvalitativní výzkum stojí v zásadě na kvalitě jeho provedení. Po nasbírání dostatečného množství dat začíná výzkumník pátrat po souměrnosti dat, formuluje prozatímní závěry a hledá pro ně další souvislosti v datech. Výsledkem je formulování hypotézy. Hypotézy vzniklé na základě kvalitativního výzkumu jsou platné pouze pro vzorek na kterém byla data získána (Švaříček & Šedová, 2007).

„Kvalitní výzkum je někdy kritizován za to, že je neobjektivní, nezobecnitelný a podobně. Když však dodržíme určitá pravidla, můžeme v pedagogice objevit nové, statisticky neviděné jevy, které zásadním způsobem ovlivňují výchovně-vzdělávací procesy.“ (Švaříček & Šedová, 2007).

V rámci empirické části bylo realizováno kvalitativní výzkumné šetření. Hlavní metodou využitou v práci je analýza výsledků činnosti (v mém případě kreseb). Mezi dílčí techniky výzkumu náleží zúčastněné pozorování, rozhovory s rodiči a jejich písemné reflexe.

Pozorování

Pozorování představuje zcela stěžejní pilíř celého výzkumu. V mém případě se jednalo o zúčastněné, cílené sledování dětí po celou dobu programu.

Rozhovor

Na konci pobytu jsem provedla rozhovor s rodiči, který mi měl umožnit nahlédnout do toho, jak děti tráví volný čas venku a kolik času venku tráví.

Také jsem prováděla krátký rozhovor s dětmi po skončení kresby. Přímou od autora jsem potřebovala vyjasnit některé detaily kresby, jejíž hodnocení by při pozdějším rozboru mohlo činit obtíže. Následný rozhovor se stal cenným zdrojem dalších poznatků.

Plán výzkumu

Tvorba výzkumné části práce probíhala ve čtyřech týdnech v měsících leden a únor v oblastech Krkonoš, Šumavy a Jizerských hor. Výzkumný vzorek představují děti předškolního věku a mladšího školního věku. Výzkumu se účastnilo celkem devatenáct dětí. Z hlediska pohlaví je výzkumný vzorek poměrně vyrovnaný v poměru devíti chlapců ku jedenácti dívkám. Výzkum se omezil na děti z věkové kategorie předškolního věku a mladšího školního věku. Nejmladšímu dítěti bylo v době výzkumu 3,2 let, nejstaršímu pak 7,3. Rozdíl mezi nejmladším a nejstarším dítětem byl 4,1 let, což v žádném případě není zanedbatelná hodnota.

Předmětem zkoumání jsou dětské kresby pobytu v přírodě před programem a po ukončení programu.

Při zpracování výzkumu jsem postupovala chronologicky tímto způsobem:

1. Navázání spolupráce s cestovní agenturou Free Time – prosinec 2008
2. Vytvoření programu na rozvoj environmentální senzitivity – prosinec 2009
3. Sběr materiálů – kreseb, rozhovorů a písemných reflexí – leden a únor 2010
4. Analýza získaných materiálů – kreseb, záznamů z pozorování – březen a duben 2010

2.5.2. Prezentace výsledků

V této části práce jsou uvedeny analýzy zkoumaných dat. Některé údaje jsou pro přehlednost znázorněny v tabulkách. Obrázky od dětí před programem a po programu jsou přílohou č.2.

Deskriptivní část – Obrázky dětí před programem a po programu

- Zina, 4 roky

Zina bydlí s maminku a s devítiletým bratrem v rodinném domku v Pardubicích. Zina navštěvuje mateřskou školku a kurzy plavání, které vede její maminka. V létě venku tráví veškerý svůj volný čas převážně na zahradě u jejího domu. Od jara do podzimu podniká její rodina společně se dvěma kamarádkami s dětmi výlety, takže tráví každý víkend v jiném koutu přírody. V létě má nejraději spaní pod stanem na zahradě.

- Popis obrázku před programem

Na obrázku vidíme tři postavy – Zinu, maminku a devítiletého bratra, kteří jsou na cestě k dědečkovi na grilování. Cestu lemují stromy, nad hlavami jim svítí sluníčko a plují mráčky. U cesty figurují zvířátka – klokani. Celý obrázek je nakreslen obrysově, růžovou barvou.

- Popis obrázku po programu

Zde je dominantní postava Ziny a lektorky (mě). Vedle nás se nachází stromeček, na kterém je ptačí hnízdo a krmítko. Nad hlavami postav poletují tři ptáčky a v pravém horním rohu se nachází sluníčko. Obrázek je nakreslen obrysově tentokrát hnědou barvou.

- Taťána 3 roky

Taťána bydlí s rodiči na Praze 6 v řadovém domě na menším sídlišti. V blízkosti má mateřskou školku, kam denně dochází a hřiště s parkem. S maminkou chodí každý den na procházky. V létě jezdí k babičkám na chalupu, kde tráví společně se svou sestřenicí nejvíce času o prázdninách. Nejraději má procházky do lesa (a s tím spojené stavění domečků) a na koupaliště se skluzavkou, které je kousek od vsi.

- Popis obrázku před programem

Na obrázku je kulaté kolo, které je nakresleno pěti barvičkami. Ztvárňuje jak se Taťána točila na kolotoči s ostatními dětmi na hřišti.

➤ Popis obrázku po programu

Na obrázku je opět kulaté kolo, které je nakresleno mnoha barvičkami. V tomto případě ztvárňuje domeček pro zvířátka v lese. Je to jeden velký domeček, kam se vejdou všechna zvířátka společně.

• Eduarda 4 roky

Eduarda bydlí s rodiči a osmiměsíční sestrou na vesnici v rodinném domku v Býšti. Navštěvuje místní vesnickou školku dva dny v týdnu. Chodí na procházky s rodiči každý den. S babičkou, která bydlí nedaleko od nich podnikají procházky do lesa a v létě jezdí na výlety po okolí.

➤ Popis obrázku před programem

Na obrázku vidíme domeček, který se nachází v mateřské školce na zahradě. Před domečkem se nachází židle a stolečky a taky malá zahrádka, kde si Eduarda hraje se svými kamarádky ze školky. Celý obrázek je nakreslen pouze černou barvou.

➤ Popis obrázku po programu

Na obrázku se nachází domečky pro zvířata v lese. Vedle domečku se vyskytuje medvěd, liška a zajíček, pro které jsou domečky určeny. Celý obrázek je nakreslen obrysově zelenou barvou.

• Artur 7 let

Artur bydlí s rodiči a ročním bratrem v Mnichově Hradišti, v klidném, čistém prostředí. Chodí do první třídy v Mnichově Hradišti, na procházky chodí každý den s maminkou a bratrem. Každý víkend podniká celá rodina výlety po okolí. V létě jezdí na koupaliště a prázdniny tráví na chalupě. Zde Artur prožívá nejvíce zážitků a dobrodružství, a to hlavně v lese, kam chodí s dědou, který je myslivec.

➤ Popis obrázku před programem

Zde jsou dominantní dvě lidské postavy – Artura a tatínka. Vedle nich stojí sněhulák, kterého společně postavili. Poblíž sněhuláka se nachází vlek. Sněhulák má vše, co k sněhulákovi patří, hrnec, metličku, knoflíky, mrkev. V pozadí vidíme hory, na které se Artur moc těšil a představoval si, že zrovna tak budou vypadat.

➤ Popis obrázku po programu

Na obrázku se vyskytuje velký strom, na něm je hnízdo s ptáčky. Kolem stromu poletují dva malí ptáčci. Objevují se zde však noty i písмена. Všude okolo je obrázek zabarven do modra.

- Hugo 7 let

Hugo bydlí s rodinou v Praze na Barrandově v novostavbě. Svůj volný čas tráví na dětském hřišti na sídlišti s kamarády ze sousedství. Dvakrát týdně navštěvuje fotbalové tréninky. V létě se jezdí koupat na veřejné koupaliště, do lesa se dostane minimálně. Většinou na výletech se školou nebo na pobytu pro rodiče s dětmi.

- Popis obrázku před programem

Obrázek je kreslen na výšku, nachází se na něm Hugo se svými kamarády na zahradě ve škole, jak se koulují. Naznačen je zde i směr sněhových koulí. V horní polovině obrázků se nachází mrak, sněhové vločky a sluníčko.

- Popis obrázku po programu

Tento obrázek je úplně odlišný od všech ostatních. Je rovnoměrně rozdělen do jedenácti částí, celý je nakreslen pouze modře. V každé z částí se nachází ta činnost, kterou Hugo na pobytu zažil, či jaké bylo za celý pobyt počasí.

- Xenie 6 let

Xenie bydlí s rodinou v Praze v činžáku. Chodí do první třídy, tři dny v týdnu chodí po škole na kroužky – keramiku, tancování a aerobik. Na procházky spojené s hraním chodí denně, pokud není venku extrémně škaredé počasí, neprší a není bláto. O prázdninách tráví nejvíce času na chalupě u babičky v Ledči nad Sázavou. S rodinou dávají přednost koupalištím před rybníky. V zimě jezdí každý rok na hory lyžovat.

- Popis obrázku před programem

Tento obrázek je velice zvláštní, co se týče v pokrytí plochy. Xenie nakreslila pouze do horního levého rohu sebe a svého tatínka na lyžích. Za obrázek připsala nápisy: „LYŽOVÁNÍ“, „KONEC“.

- Popis obrázku po programu

Obrázek je zcela zaplněn, dominantní zde jsou čtyři postavy – Xenie s kamarády a lektorka (já). Všechny jsou barevně oblečené, mají na nohou lyže. Vlevo na obrázku se nachází strom, který jsme šli v rámci programu zachránit.

- Ester 4 roky

Ester bydlí s rodinou v Pardubicích v novém rodinném domku se zahradou. Chodí každý den ven na půlhodinové procházky, nejvíce času tráví na hřišti,

kde si skotačí s ostatními dětmi. V létě se ráda koupe s kamarádkami v bazénu, který se nachází na její zahradě.

➤ Popis obrázku před programem

Na obrázku jsou dominantní tři postavy – tři kamarádky, které lyžují. Všechny postavy jsou barevně oblečené. Zvolila si světle modrou a tmavě modrou barvu oblečení.. Výkres je zcela zaplněn pouze postavami.

➤ Popis obrázku po programu

Obrázek je zcela totožný s obrázkem prvním. Opět zde dominují tři postavy – tři kamarádky, které lyžují. Rozdíl je zde akorát v barevnosti oblečení, tentokrát si Ester vybrala barvu, oranžovou a červenou.

- Judita 5 let

Judita bydlí kousek od Pardubic v malé vesničce, v rodinném generačním domečku. Navštěvuje denně školku, s bráškou a maminkou chodí každý den jednou až dvakrát na procházku. Procházky do lesa podniká Judita nejčastěji s babičkou a dědečkem. V létě se chodí koupat nejraději ke kamarádce do bazénu.

➤ Popis obrázku před programem

Na obrázku dominují pouze dvě lidské hlavy. Jedna patří Juditě a druhá jejímu tatínkovi. Jsou spolu na karnevale. Judita představuje princeznu, kterou spodobnila pouze obličejem a dlouhými zlatými vlasy. Tatínkovi nakreslila také jen obličej a vlasy.

➤ Popis obrázku po programu

Zde dominuje velký sněhulák, který má na hlavě hrnec, v ruce drží koště. Vedle něj se nachází modrý domeček pro zvířátka. Na obloze je sluníčko s mráčky. V levém horním rohu je Juditin vlastnoruční podpis.

- Zora 5 let

Zina bydlí v Liberci v rodinném domku. Každý den chodí do školky, odpoledne chodí s maminkou a se sestřičkou na dětské hřiště. V létě chodí na výlety po okolí Liberce, jezdí na týden k moři, zbytek prázdnin tráví u sousedky na zahradě a u nich v bazéně. Poslední dva roky jezdí v zimě na týden na hory.

➤ Popis obrázku před programem

Na obrázku je pouze jedna postava – Zora, která je na karnevale za princeznu. Obrázek je nakreslen obrysově, vybarvené jsou na celé postavě pouze ruce.

➤ Popis obrázku po programu

Celý obrázek je nakreslen pouze obrysově hnědou barvou. Dominantní je zde strom, na kterém se nachází hnízdo s ptáčky. Vedle stromu je domek pro myslivce. V domečku je nakreslen nemocný zajíček. Pod kořeny stromu jsou domečky pro krtečka a pro myšky.

• Ambrož 4 roky

Ambrož bydlí s rodiči a se dvěma mladšími bratry v Liberci v paneláku. Veškerý svůj čas tráví doma, na procházky chodí společně tak jednou až dvakrát za den. V létě jezdí na týden k moři, zbytek prázdnin tráví doma a na zahradě v bazénu u kamaráda. Rád si hraje s kamarády na hřišti u sídliště.

➤ Popis obrázku před programem

Zde je nakreslena pouze jedna osoba. Je to Ambrožův tatínek na lyžích. Postava je celá vykreslená.

➤ Popis obrázku po programu

Druhý obrázek je zcela totožný. Dominuje zde opět jedna osoba – Ambrožův tatínek na lyžích. Rozdíl je jen v tom, že postava není vykreslená.

• Benjamin a Berenika 5 let

Benjamin a Berenika jsou dvojčata, kteří žijí s rodiči v Praze v rodinném domku, navštěvují mateřskou školu, kam je vozí maminka autem. Odpoledne tráví na hřišti, který je kousek od jejich domku. O víkendech jezdí společně ještě s jednou rodinou na výlety do přírody po celé ČR.

Obrázek Benjamin

➤ Popis obrázku před programem

Na obrázku jsou dominantní tři postavy Benjamín, jeho kamarád a sestra. Benjamin s kamarádem ztvárňují rytíře s meči na karnevale. Jeho sestra je převlečená za princeznu. Rytíři jsou celí černí, zbraně jsou zbarvené do fialova a do zelena.

➤ Popis obrázku po programu

Na obrázku vidíme opět Benjamína s kamarádem a se sestrou, nachází se v lese a staví domečky pro zvířátka. Postavy jsou ztvárněně barevně. Také je zde ztvárněno jídlo pro zvířátka v podobě zmrzliny.

Obrázek Bereniky

➤ Popis obrázku před programem

Obrázek představuje cestu na Šumavu na pobyt. Je zde nakreslené auto tety, která jela před autem Bereničiny rodiny. Je celé černé s modrými okny. V pravém horním rohu se nachází černí beránci, které cestou zahlédla na velkém kopci. Vedle nich se objevuje sedm velkých vloček, které znázorňují obrovskou chumelenici. Celý obrázek je v černomodré barvě.

➤ Popis obrázku po programu

Zde jsou dominantní tři postavy a dva velké stromy. Postavy mají zavázané oči a barevné oblečení. Znázorňuje tím, záchranu stromečků v rámci programu. K vytvoření obrázku si vybrala barvy – šedou, zelenou, růžovou a modrou.

• Dušan 5 let

Dušan bydlí s rodiči v centru v Praze v paneláku. Každý den chodí do mateřské školky. Odpoledne tráví na hřišti kousek od baráku. Nejraději jezdí k babičce na vesnici, kde si vždycky užije spoustu dobrodružství.

➤ Popis obrázku před programem

Na obrázku vidíme domeček, který patří Dušanově babičce. Vedle domečku je strom, na stromě bunkr. Vedle stromu je ve stejné velikosti nakreslená kytička. Na obloze se nachází sluníčko a mráčky.

➤ Popis obrázku po programu

Zde vidíme v levém rohu nakreslený šedý strom se zelenými větvemi. Dole na obrázku leží šedý sníh a nahoře se nachází obloha také šedé barvy.

• Jáchym 5 let

Jáchym bydlí s rodiči a dvouletým bratrem v Jesenici u Prahy, v domku se zahradou. Denně navštěvuje školku a dvakrát týdně kroužek tancování. Každý den chodí na procházky s pejskem. S celou rodinou tráví většinu volného času v každém ročním období venku. Chodí do lesa na houby, sbírají maliny, v zimě chodí bobovat, staví iglú a sněhuláky, v létě jsou skoro pořád venku. Jáchym má nejraději výlety s tátou a jeho kamarády. Jezdí na čundry, na ryby nebo sjíždějí řeku na lodích a spí ve stanech.

➤ Popis obrázku před programem

Zde je dominantní obrovské iglú, které má modrou barvu. Na vrcholu je zapíchnuta pirátská vlajka. Iglú stojí na zahradě u Jáchyma.

➤ Popis obrázku po programu

Na obrázku vidíme dva stromečky. Dole na výkrese se nachází sníh, na něm jsou postaveny domečky pro zvířátka ve tvaru iglů. Nahoře na obrázku se vyskytují čtyři hvězdičky.

- Evženie 4 roky

Evženie bydlí s rodinou blízko Prahy v domečku se zahradou. Denně chodí do školky a na procházky s maminkou a mladší sestřičkou. Nejraději tráví čas v parku, kde si hraje s kamarády na indiány. V létě nejraději navštěvuje koupaliště a miluje jízdu na tobogánu.

- Popis obrázku před programem

Zde vidíme tři postavy – Evženie a její rodiče, které znázorňují indiány. Nad nimi je slunce a obloha.

- Popis obrázku po programu

Zde je dominantní sněhulák uprostřed výkresu, vedle sněhuláka je ztvárněna Evženie. Vedle sněhuláka se nachází domeček, který je určen pro zajíčky. Na obloze jsou čtyři sluníčka, mráček a hvězdička.

- Oleg 4 roky

Oleg bydlí na kraji Olomouce v rodinném domku se zahradou. Oleg denně navštěvuje mateřskou školku. Odpoledne prožívá s kamarády na dětském hřišti. Nejvíce si Oleg užívá na chalupě, kam jezdí s rodinou o víkendech a o prázdninách. Zde tráví téměř celý den venku v lese a na zahradě s ostatními dětmi.

- Popis obrázku před programem

Na obrázku je obrovský kopec, který znázorňuje sjezdovku. Kopec má černý obrys a je vyplněn modrou barvou – sněhem. Na něm se nachází tři osoby na lyžích. Osoby jsou Oleg, jeho sestra a maminka. Lyže jsou dlouhé přes celý kopec. Postavy a jejich dráha lyžování mají fialovou barvu.

- Popis obrázku po programu

Obrázek je nakreslen na výšku a je celý vykreslený. Je rozdělen do tří třetin, úplně nahoře se nachází sluníčko a obloha, pod nimi jsou černé hory a pod horami je osoba, dva stromečky a domeček pro lišku.

- Erik 4 roky

Erik bydlí s rodiči a starším devítiletým bratrem v Praze v činžáku. Denně chodí do mateřské školky, dvakrát v týdnu chodí na řecko-římské zápasy a na dětské hřiště na sídlišti. Víkendy tráví po celé ČR, protože jeho tatínek má zálibu v šermířských zápasech, a tak spolu s ním cestuje celá rodina.

V létě předvádí boje na hradech a zámcích. V létě jezdí hodně k babičce a dědečkovi, kteří bydlí na vesnici u Humpolce. S nimi Erik chodí často do lesa a na túry.

➤ Popis obrázku před programem

Zde nakreslil Erik sebe s mečem v šermířském zápase proti nepřítelovi. Postava je obrysová, hnědé barvy, meč má barvu červenou. Postava je v levém spodním rohu, zbytek obrázku je prázdný.

➤ Popis obrázku po programu

Zde je dominantní strom, který má hnědý kmen a zelenou korunu, vedle stromu se nachází dvě postavy v šedé barvě. Obrázek je opět pouze nakreslen v levém spodním rohu a zbytek výkresu je prázdný.

- Irma 3 roky

Irma bydlí s rodinou v Praze 6, v Dejvicích v paneláku. Dvakrát týdně navštěvuje mateřskou školku, vedle toho chodí s maminkou a mladší sestřičkou denně na procházky na Podbabu. Nejvíce času však tráví na dětském hřišti, které má kousek od domu, zde má také nejvíce kamarádů. V létě se chodí výhradně koupat jen na koupaliště. V zimě chodí jen na procházky nemá možnost bobovat a sáňkovat.

➤ Popis obrázku před programem

Obrázek je rozdělen na půlku. Na každé půli se nachází ohrada s medvědem v zoologické zahradě. Ohrada i medvědi mají růžovou barvu.

➤ Popis obrázku po programu

Tento obrázek je nakreslen obrysově. Převládající barva je zelená, doplněná červenou. Dominantní zde jsou dva stromy, sněhulák, osoba a lupa. Všechny prvky jsou na obrázku rozmístěné neuspořádaně.

- Beáta 4 roky

Beáta bydlí s rodiči v Brně v novostavbě. Beáta navštěvuje denně mateřskou školku a třikrát v týdnu chodí na různé kroužky. S babičkou chodí často na procházky do městských parků. Nejvíce času tráví s druhou babičkou a dědečkem na vesnici. V létě podnikají výlety, nejvíce má Beáta ráda spaní pod stanem s dědečkem na zahradě.

➤ Popis obrázku před programem

Obrázek je nakreslen na výšku, v levém dolním rohu je postava, která jede na lyžích. Postava je teple oblečená v bundě a oteplovacích kalhotách, na

rukou má rukavice, na hlavě čepici. Zbytek obrázku je celý modrý, tím naznačuje sněh.

➤ Popis obrázku po programu

Obrázek znázorňuje domečky pro zvířátka, vedle nich je stromček.

Obrázek je nakreslen šedou barvou a místy vyplněn barvou žlutou.

2.5.3. Diskuze a interpretace

Interpretativní část

V průběhu analýzy obrázků se vynořilo několik základních kategorií, které jsem jednotlivě pojmenovala. První kategorii jsem označila jako figuru. Figura vyjadřuje centrální motiv obrázku – to, co je v jeho ohnisku. Figury mohou být lidé, zvířata, neživé předměty, stromy. Další skupinu jsem nazvala pozadí. Pozadí vystupuje za figurou, představuje např. přírodu jako kontext pro sociální aktivity dětí nebo společenskou událost. Poslední skupina je aktivita. Ta vyjadřuje interakci mezi figurami. Mezi interakce mohou patřit následující

- figura x společenská událost
- figura x učení
- figura x příroda
- figura x neživé předměty

Charakteristika obrázků před programem

Pozadí

Motivy, které se objevily v pozadí před programem byly příroda, společenská událost, popřípadě se nevyskytuje pozadí žádné. Nejčastěji se objevuje v pozadí příroda jako kontext pro sociální aktivity dětí. Např. obrázek Ziny znázorňuje přírodu v pozadí. Nakreslila sebe, maminku a bratra na cestě lemovanou stromy, nad hlavami jim svítí sluníčko, mráček a u cesty stojí zvířátka. Také obrázek Artura prezentuje v pozadí přírodu jako kontext pro sociální aktivitu. V jeho podání se jedná o hory, na které se moc těšil a představoval si, že zrovna tak budou vypadat.

Dále v pozadí figuruje společenská událost. Obrázek Benjamína ukazuje v pozadí dětský karneval. Téma karneval si vybraly tři děti.

Případ, kde se nenachází žádné pozadí. To dokumentuje obrázek Jáchyma, který ztvárnil uprostřed papíru velikánské iglú, které stojí u něj na zahradě, ale zahradu nebo jiné pozadí nenakreslil.

Figura

Na obrázcích před pobytem se objevují nejčastěji v roli figury lidé. Často se jedná o rodinu nebo o kamarády. To dokumentují následující obrázky. Např. kresba Evženie ztvárňuje tři postavy, sebe, maminku a tatínka převlečený za indiány loni o prázdninách, když byli na dobrodružném pobytu a zachraňovali kamarády, které jim unesli banditi

Na obrázku Huga vystupují také v roli figury lidé. Nakreslil sebe a své dva kamarády, jak proti sobě bojují se sněhovými koulemi na školní zahradě.

V menším zastoupením se vyskytují zvířata. To vidíme na obrázku od Irmy, která nakreslila zoologickou zahradu, dvě ohrady a v nich dvě zvířátka. Jedná se o medvědy, které má ze všech zvířátek nejraději.

Dále se objevují jako figury neživé věci. V podání Bereniky se jedná o auto, které patří její tetě. Obrázek představuje cestu na Šumavu, když jeli na pobyt. Ještě v zobrazení od Eduardy vystupuje v roli figury neživá věc. Jedná se o domeček, který se nachází v mateřské školce, kde si Eduarda nejraději hraje se svými kamarádkami. V domečku se nachází kuchyňka, kde si pro sebe připravují různé pokrmy z písku, vody a hlíny. Před domečkem se nachází židle a stolečky, na kterých si jídla vychutnávají.

Aktivita

Nejčastější aktivitou, na kterou děti vzpomínají během kresby prvního obrázku je sociální interakce. Nejčastěji se jedná o karneval a vzpomínky na mateřskou školu nebo školu. To dokumentuje obrázek od Taťány, která nakreslila kolotoč v mateřské školce, kde tráví s kamarádkami nejvíce času.

Téma karneval zobrazuje obrázek od Zory, která ztvárnila sebe jako princeznu na karnevale, který se konal před půl rokem, když byla se mnou na pobytu v Josefově Dole.

Největší zastoupení, co se týče interakce učení, je spojené s lyžováním. To dokazuje obrázek Beáty, která nakreslila pouze v levém dolním rohu sebe na lyžích, jak jede z obrovského kopce. Dále pak obrázek Ester, která spodobnila sebe a své dvě kamarádky, jak se učí lyžovat.

Obrázek Jáchyma, který vytvořil na celý výkres iglú zpodobňuje hru se sněhem. Iglú je postaveno u něj na zahradě. Je složeno z pravidelných sněhových kostiček, na vrcholu se pne pirátská vlajka, která má sloužit k ochraně jejich domečku před nepřáteli, když jsou mimo domov. Také obrázek Dušana dokazuje sociální interakci v podobě letních prázdnin. Nakreslil domeček své babičky, ke které jezdí na prázdniny. Vedle domu se nachází obrovský strom, na kterém Dušanovi dědeček postavil bunkr. V něm Dušan tráví

spoustu svého času. Bunkr mu slouží jako hlídací věž, jako pevnost proti nepříteli a zároveň má v bunkru své poklady.

Charakteristika obrázků po programu

Pozadí

Nejčastěji dominuje v pozadí příroda jako kontext pro sociální aktivity dětí. Např. na obrázku Olega, kde se nachází hory a slunce s oblohou. Dále u Zory, kde její pozadí tvoří zvířátka, domečky – chodbičky pro krtka a myšky a domeček myslivce, který má u sebe nemocného zajíce.

Obrázek od Jáchyma zobrazuje v pozadí domečky pro zvířátka ve tvaru iglú. Nahoře na obrázku jsou znázorněny čtyři hvězdičky. Na obrázku od Benjamína figurují v pozadí domečky pro zvířátka a jídlo, které děti zvířátkům do lesa nesly. Také obrázek od Evženie ztvárňuje na pozadí přírodu. V jejím podání se jedná o domeček pro zvířátka a na obloze se vyskytuje sluníčko, mrak a hvězdy.

Figura

Zde se nejčastěji promítla do role figury příroda. V největším zastoupení jsou stromy. Obrázek Zory je toho důkazem. Jako figura zde dominuje strom s hnízdem ptáčků. Strom je nakreslený obrysově hnědou barvou. Zcela totožný je obrázek Artura, kde se vyskytuje velký strom, na něm je také hnízdo s ptáčky.

Dále se často objevují v roli figury zvířátka. Obrázek od Beáty vystihuje dvě zvířátka, kterým postavila v lese domečky. Jedná se o medvídku a o ptáčka. Dále obrázek Ziny ztvárňuje ptáčky, které jsme šli poslední den vysvobodit. V roli figury také vystupují lidé. Obrázek od Xenie, kde je ztvárněna Xenie, její dva kamarádi a já v roli lektorky. Všichni máme nazuté lyže a jdeme ke stromu, který jsme měli v rámci programu vysvobodit. V menší míře je zde zastoupení neživého předmětu. V prvním případě se jedná o sněhuláka, který je přes půlku obrázku, vedle něj se nachází domeček pro zvířátka. V druhém a třetím případě se jedná o domečky pro zvířátka, které děti postavily v lese zvířátkům.

Aktivita

Mezi nejčastější aktivity, které děti ztvárnily po programu patří ty, které jsem jim vymyslela v rámci mého environmentálního programu. Nejvíce se objevilo téma zvířátek a domečků, které jsme pro zvířata stavěli v lese.

Obrázek Eduardy znázorňuje domečky pro zvířátka, které děti stavěly zvířátkům poté, co se dozvěděly, že nemají kde bydlet. Objevilo se zde také častokrát téma stromečků. Na obrázku od Bereniky můžeme vidět tři postavy s šátky přes oči, které se snaží najít svůj stromeček, ke kterému byli dovedeni.

Dalším tématem, které se objevilo bylo téma ptáčků. Arturův obrázek vystihuje strom, na kterém se nachází hnízdo s ptáčkem a vedle stromu je další ptáček. Obrázek je doplněn také notami. To značí, jak který ptáček zpívá.

Mezi aktivitami, které děti ztvárnily, se objevily i takové, které nepatřily do mého programu. Esterčin obrázek znázorňuje tři kamarádky na lyžích, když chodily do lyžařské školičky na horách. Také obrázek od Ambrože vystihuje jeho tatínka na lyžích, když ho učil lyžovat.

Porovnání

Před programem se v roli figury nejčastěji objevovaly lidé, v menším zastoupení zde také byly nakreslena zvířata, stromy a neživé předměty. V pozadí figurovala nejvíce příroda nebo děti pozadí nenakreslily žádné. Pouze dvě děti nakreslily do pozadí vzpomínky na sociální událost. Mezi nejčastější aktivity patřily sociální interakce – karneval, pobyt ve školce, škole, prázdniny, lyžování.

Po programu se role figur dosti vyrovnala. Do popředí se dostaly lidé, zvířata a stromy se stejným počtem. V jednom případě se objevily v roli figury neživé předměty. V pozadí figurovala opět příroda, popřípadě se neobjevilo pozadí žádné nebo sociální událost. Mezi nejčastější aktivity, které po pobytu děti nakreslily, se staly environmentální interakce.

Tabulka č. 1. – figura

Figura	Před pobytem	Po pobytu
Lidé	15	6
Zvířata	2	6
Stromy	1	6
Neživé předměty	1	1

Tabulka č. 2. – pozadí

Pozadí	Před pobytem	Po pobytu
Příroda	9	14
Žádné pozadí	8	3
Sociální událost	2	2

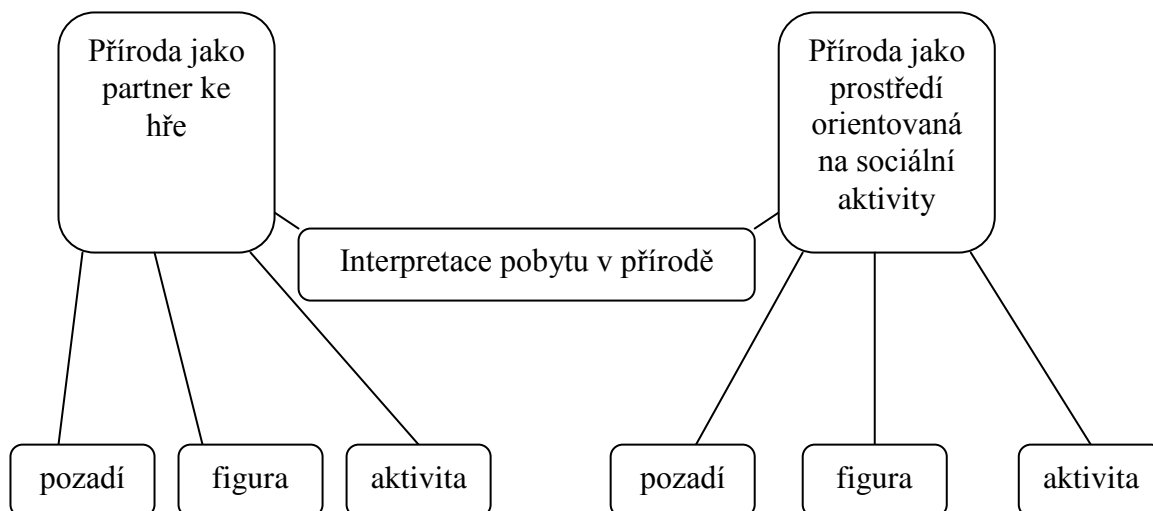
Tabulka č. 3. – aktivita

Aktivita	Před pobytem	Po pobytu
Sociální interakce	19	2
Environmentální interakce	0	17

Z analýzy vyplývá, že u obrázků po programu došlo oproti obrázkům před programem k proměně významu přisuzovaného přírodě v dětských vzpomínkách na pobyt v přírodě. Před programem byla příroda nejčastěji zobrazena jako pozadí pro sociální aktivity dětí, jako např. interakce s vrstevníky, rodinou. Po programu zůstává příroda stále v pozici pozadí, její význam ale roste. Dále ubylo dětí, které nenakreslily pozadí žádné.

Oproti stavu před programem také výrazně přibýlo dětí, pro které se příroda, ať již v podobě stromů či zvířat, dostala do centra pozornosti a stala se figurou. To koresponduje s výzkumem (Vadala, Bixler & James, 2007), který ukazuje dva typy interakcí dětí pobytu v přírodě. Za prvé je to hra v přírodě, kde je příroda prostředím, kontextem. Za druhé hra, kde se příroda stává partnerem ke hře, tedy figurou. Následné schéma zachycuje tyto dva módy dětské interpretace pobytu v přírodě. Prvním ve kterém je příroda partnerem a druhým ve kterém je příroda prostředím.

Obr.č.1. Příroda ve dvou modech

Vadala (Vadala, Bixler & James, 2007), dále usuzuje, že pro formování environmentální senzitivity a pozdějšího odpovědného chování k životnímu prostředí hrají roli právě interakce v modu „příroda jako partner“. Na tomto základě lze usuzovat možný přínos realizovaného programu pro rozvoj environmentální senzitivity dětí. Na druhé straně nelze opomenout i limity takového závěru. Je zřejmé, že u dětí převažovala čerstvá vzpomínka, také není jasná dlouhodobost efektu.

Písemná reflexe od rodičů

Další metodu, kterou jsem zvolila v evaluaci byla písemná reflexe od rodičů. Každý rodič dostal list se třemi polootevřenými otázkami: „Nejvíce se mi v programu líbilo...“, „Myslím, že moje dítě si z pobytu nejvíce odnese...“ a poslední otázka: „Co byste do příště změnili, popř. co Vám v programu chybělo...“

Na polootevřenou otázku „Co se mi v programu nejvíce líbilo...“ uváděli rodiče následující. Nejvíce ocenili, že byl program zaměřený na kontakt s přírodou. Že děti trávily venku spoustu času, dozvěděly se spoustu nových informací o přírodě, vyzkoušely si nové aktivity, které ještě nikdy nedělaly.

Dále rodiče ocenili metodiku, jakou byl pobyt veden. Nejvíce ohodnotili propojenost programu – odpolední náplň vždy korespondovala s dopolední výtvarnou činností a dalšími aktivitami během celého dne. Dále pochválili i to, že oni sami se přiučili mnohým zábavným činnostem, které se s dětmi provádí jen během procházky, jako

oživení. Mezi aktivity, které rodiče v programu nejvíce ocenili, patřili – stavění domečků pro zvířata, závody na saních, čtení a hraní pohádek, výtvarné činnosti, zvuky a poznávání ptáčků a karneval.

Na druhou polootevřenou otázku, co si myslí, že si jejich dítě z pobytu odnese nejvíce... Nejčastější odpovědi se zde staly aktivity různého druhu. Např. stavění domečků a hledání stop v přírodě, zvuky a poznávání ptáčků, práce s lupou, hledání svého stromečku, pozorování vloček, výprava za Yetim, blbnutí ve sněhu a lyžování. Dále rodiče ve výpovědích často uváděli sociální vazby dítěte. Mezi ně patří – hry v kolektivu, interpersonální vazby ve skupině, nová přátelství, spousta zážitků ze společného času stráveného s ostatními dětmi. Zážitky, že na horách je spousta legrace.

Rodičům v programu chybělo nebo do příště by změnili toto: více společných her, fáborkové bojovky, zvýšili by koncentrací vědomostí, které si děti z programu odnesou. Zařadili by ranní společnou aktivitu a byli by pro více pobytu venku typu bobování, prosté hry, blbnutí a honění.

Na základě provedeného výzkumu byly zjištěny následující výsledky:

- Většina dětí v průběhu celého pobytu i v době kdy není program chtějí trávit čas venku. Nejsou po prvních minutách venku otrávení, pobyt venku si naplno užívají. Mají radost z pohybu venku.
- V interpretaci obrázku po programu se stala příroda pro většinu dětí jako partner ke hře. Dostala se do ohniska jejich obrázků.
- Děti reflektují bezprostředně svoje prožitky z kontaktu s přírodou, sdílejí si navzájem své největší dojmy.

3. ZÁVĚR

Environmentální senzitivita se nejlépe vytváří přímým kontaktem dětí s přírodním prostředím, který je zároveň spojen s pozitivními emocionálními prožitky ve společnosti rodiny a blízkých přátel.

Nedostatečný styk dětí s přírodním prostředím má spoustu negativních dopadů na jejich celkový vývoj. Děti, které většinu času tráví v uzavřených prostorech, mají méně rozvinuté pohybové schopnosti, chybí jim manuální zručnost a jsou více náchylní k nemocem. Dále zisk z pobytu v přírodě se projeví i v duševní sféře – děti disponují větší mentální výkonností, jsou schopné se více koncentrovat, mají větší představivost, kreativitu.. Děti, které jsou odmala zvyklé si hrát na nestejném povrchu vykazují větší koordinaci, než děti, které si hrají na uměle vytvořeném povrchu.

Bakalářská práce si kladla za hlavní cíl rozvinout environmentální senzitivitu pomocí programu dle Josepha Cornella (Cornell, 1998).

Z pozorování dětí v celkovém průběhu programu vyšlo najevo, že děti se na společný pobyt v přírodě těší a cítí se v přírodě příjemně. Z analýzy dětských obrázků před pobytem a po týdenním pobytu došlo k uvědomění si přírody jako partnera ke hře z přírody jako prostředí. Na tomto základě lze usuzovat na možný přínos realizovaného programu pro rozvoj environmentální senzitivity dětí. Na druhé straně nelze opomenout i limity takového závěru. Je zřejmé, že u dětí převažovala čerstvá vzpomínka, také není jasná dlouhodobost efektu.

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že všechny stanovené cíle bakalářské práce se podařilo naplnit.

Z hlediska dalšího zkoumání by proto bylo velice zajímavé sledovat kolik z environmentální citlivosti si toho děti odnesly, na jak dlouho dobu program děti ovlivnil.

4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ALLEN, K. Eileen ; MAROTZ, Lyn R. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let.* 1202. Praha : Portál, s. r. o., 2002. 186 s. ISBN 80-7367-055-0.
2. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Rozvoj grafomotoriky. Jak rozvíjet kreslení a psaní.* Brno : Computer Press, 2006. ISBN 80-251-0977-1.
3. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku. Co by mělo dítě umět ve věku od 3 do 6 let.* Brno : Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1829-0.
4. CORNELL, Joseph. *Sharing nature with children.* Nevada City : DAWN Publications, 1998. 174 s. ISBN 1-883220-73-4.
5. ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova. Od cílů k prostředkům.* Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8.
6. DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte. Dětská kresba z pohledu psychologie.* Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-449-4
7. FRANĚK, M. *Odcizení přírodě a možnosti environmentální výchovy.* [on-line]. Praha: Zpravodaj MŽP, 6/2000. s. 14 -15. Pozn.: Krátký, leč zásadní článek. [Citace 1. 2. 2005] Dostupné http://www.ceu.cz/edu/vyzkum/vyzkum_text.htm.
8. FRANĚK, Marek. Psychosociální faktory ovlivňující úspěšnost environmentální výchovy. *Sisyfos : Zpravodaj ekologické výchovy.* 2002, č. 11-12, s. 31-37.
9. FRANĚK, M. *Základy ekologie a problematiky životního prostředí pro pedagogy/Environmentální výchova/Cíle environmentální výchovy.* [on-line]. [Citace datum] Dostupné z:
<http://www.enviwiki.cz/wiki/Z%C3%A1klady_ekologie_a_problematiky_%C5%BEivotn%C3%ADho_prost%C5%99ed%C3%AD_pro_pedagogy/Environm ent%C3%A1ln%C3%AD_v%C3%BDchova/C%C3%ADle_environment%C3%A1ln%C3%AD_v%C3%BDchovy#cite_note-23>.
10. HUNGERFORD, Harold; PEYTON, Ben R.; WILKE, Richard J. Goals for Curriculum Development in Environmental Education. *The Journal of Environmental Education*, 1980, Vol. 11, Iss. 3, p. 42-47. ISSN 0095-8964

11. CHAWLA, Louise. Significant life experiences revisited: : A review of research on sources of environmental sensitivity. [online]. 1998, 29 [cit. 2010-04-16]. Dostupný z WWW: <<http://proquest.umi.com/pqdweb>>.
12. JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Základy ekologie a problematiky životního prostředí pro pedagogy/Environmentální výchova/Cíle environmentální výchovy* [online]. Enviwiki, ; [citováno 16. 4.. 2010]. On-line získáno: <<http://www.enviwiki.cz>>
13. KLIVAR, M., POLCAR., M. *Kresba v životě člověka: funkce a netradiční techniky*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN neuvedeno.
14. KUCHARSKÁ, A. Výtvarné projevy v předškolním věku (1). Informatorium 3-8 časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v mateřských školách a školních družinách. 2000, roč. 8, č. 8, s. 6-8. ISSN 1210-7506.
15. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha : Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
16. MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. Vyd.1. Praha : Karolinum, 2005. 445 s. ISBN 80-246-1056-6.
17. MLČÁK, Z. *Diagnostické využití dětské kresby v práci učitele*. Ostrava : Scholaforum, 1996. ISBN 80-86058-05-0.
18. PETERSON, Nancy. *Factors Influencing the Development of Environmental Sensitivity: A Model*. In HUNGERFORD, Herold, R (ed.) *Essentials Readings in Environmental Education*. Champaign: Stipes, 2005.
19. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha : Portál, s.r.o., 2004. ISBN 80-7367-124-7.
20. SETON, ET. *Cesta životem a přírodou*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1977. 350 s. ISBN neuvedeno.
21. STREJČKOVÁ, E. [ed.] *Děti, aby byly a žily*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, 2005. 96 s. ISBN 80-7212-382-3.
22. ŠVAŘÍČEK, R. ŠEĐOVÁ, K. a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1.vyd Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0
23. UHŘÍČKOVÁ, Alena. *Z pohádky do zahrádky : přírodovědné tvoření pro malé děti a jejich maminky*. 1.vyd. Brno : Rezekvítek, 2002. 56 s. ISBN 80-86626-02-4.
24. VADALA, Carin E; BIXLER, Robert D; JAMES, J Joy . Childhood Play and Environmental Interests: Panacea or Snake Oil?. *The Journal of Environmental*

- Education* [online]. 2007, [cit. 2010-04-19]. Dostupný z WWW: <<http://proquest.umi.com/pqdweb>>.
25. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8
26. VÍTKOVÁ, M. *Speciální pedagogika v raném a předškolním věku se zřetelem na rozvoj výtvarných aktivit*. Brno : oddělení speciální pedagogiky CDVU MU, 1993. ISBN neuvedeno.
27. WILKE, R.J. (ed.) *Environmental education : Teacher Resource Handbook : A practical Guide for K – 12 Environmental Education*. Thousand Oaks, California: Corwin press, First Printing, 1993. ISBN 0-8039-6370-X.
28. WILSON, LO. *The Eighth Intelligence: Naturalistic Intelligence*. [online]. Poslední úpravy 1998. [cit. 28. 12. 2005]. Dostupné na <http://www.newhorizons.org/strategies/environmental/wilson2.htm> >.

5. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1: Program týdenního pobytu pro rodiče s dětmi

Příloha č.2: Obrázky od dětí před programem a po programu

Příloha č. 1. – Program týdenního pobytu pro rodiče s dětmi

DEN PŘÍJEZDU

Úvodní pohádka

SKŘÍTKOVSKÁ

Mezi horou Rohatkou a močálem Černokvasem, tam, kde ráno vrána kráká a večer netopýr pohvizduje, v místě, kam si jen za dne člověk troufne, stojí chaloupka a v ní bydlí zlý skřítek Plivník. Kdysi dávno zde žili skřítkci z celého lesa, starali se o své domečky, o zahrádky, o zvířátka a o celý les. Jednoho dne přišel zlý Plivník, který byl starý mračoun, všem všechno záviděl a neměl nikoho rád. Nechtěl se na nikoho dívat a s nikým se bavit, protože ho podle něj všichni jen obtěžují. Tak se rozhodl použít kouzlo, které může být použito jen jednou za sto let, bylo to kouzlo na odčarování všeho živého. Stalo se to zrovna jednoho krásné sluníčkového dne, když všichni skřítkové slavili narozeniny nejstaršího skřítky pradědečka Hromburáka. Zlý skřítek Plivník vyšel na horu a zakřičel : "Od této chvíle ať vše živé zmizí, ať ostatní skřítkové jsou pro mě jen cizí." Najednou co se vždycky hýbalo a dýchalo bylo pryč. Na zemi zbyla jen velká zasněžená louka a nebe nad loukou. Všechny stromčky, keře, kytičky, zvířátka, ptáčky byli pryč.

Spoustu hodných dětí a lidí se snažilo skřítky vysvobodit ze zlého kouzla, vrátit zase na louku všechno živé, ale nikomu se to zatím nepodařilo.

Nyní je to na Vás, přejeme Vám hodně štěstí.

Vaši Skřítkci

PRVNÍ DEN

TÉMA : HRANÍ ROLÍ

Básnička

Žába a myška

Sedí žába v rákosí,
tahá myšku za vousy.

Myška píská,
žába výská.

Kuňky, kuňky, kuňk,
do vodičky žbluňk.

Pohádka

CHALOUPKA ROUBENKA

V širém poli stála chaloupka Roubenka. Běžela kolem myška Hrabalka. Zahlídla roubenou chalupu, zastavila se před ní a vyptávala se: Roubenko roubená kdo v tobě bydlí?

Ale nikdo se neozýval. Nastěhovala se tedy myška do chalupy. Za čas přiskákala k chaloupce žabka Kuňkalka a vyptávala se: Roubenko roubená kdo v tobě bydlí? Já myška Hrabalka, a kdo jsi ty? Já jsem žabka Kuňkalka. Tak pojd' dovnitř místa je tu dost. Žába hop do chalupy a už tam bydlely dvě. Utíkal kolem zajíc Rychlonožka. Zastavil se u prahu a vyptával se: Roubenko roubená kdo v tobě bydlí? Já myška Hrabalka, já žabka Kuňkalka a kdo jsi ty? Já jsem zajíc Rychlonožka. Tak pojd' dovnitř místa je tu dost. Zajíc hopla do chalupy a už tam bydleli tři. Šla kolem liška Ryška. Zaťukala na okýnko a vyptávala se: „Roubenko roubená kdo v tobě bydlí?“ Já myška Hrabalka, já žabka Kuňkalka, já zajíc Rychlonožka a kdo jsi ty? Já jsem liška Ryška. Tak pojd' dovnitř místa je tu dost. Liška šup do chalupy a už tam bydleli čtyři. Přiběhl vlk Šedoboček, nakoukl do dveří a vyptával se: „Roubenko roubená kdo v tobě bydlí?“ Já myška Hrabalka, já žabka Kuňkalka, já zajíc Rychlonožka, já liška Ryška a kdo jsi ty? Já jsem vlk Šedoboček. Tak pojd' dovnitř místa je tu dost. Vlč vlouzl do chalupy a už jich tam bydlelo pět. Žili spolu spokojeně a celé dny si prozpěvovali. Jednou bloumal kolem nemotorný medvěd. Roubenko roubená kdo v tobě bydlí? Já myška Hrabalka, já žabka Kuňkalka, já zajíc Rychlonožka, já liška Ryška, já vlk Šedoboček a kdo jsi ty? Já jsem medvěd Nemotora. Tak pojd' dovnitř místa je tu dost. Medvěd chtěl vlézt do chalupy lezl, lezl ale ať dělal co dělal do dveří se nevešel a tak povídal: „radši budu bydlet na střeše.“ Medvěd se vydrápal na střechu a jen co se tam uvelebil chalupa se zřítila. Myška Hrabalka, žabka Kuňkalka, zajíc Rychlonožka, liška Ryška, vlk Šedoboček měli co dělat, aby z ní živí a zdraví na poslední chvíli vyskočili. Ale hned začali nosit trámy a řezat prkénka a postavili si novou, ještě lepší roubenku.

Tvoření

Nejprve si na obrázcích ukázali, kde jaké zvířátko bydlí a společně jsme poskládali dvojice obrázků, které patří k sobě. Děti říkaly, jaká kdo zná zvířátka, jaké mají děti doma, jaké viděly např. v zoologické zahradě. Posléze si každé dítě vyrobilo své zvířátko z papíru, vlny nebo vaty. Každému zvířátku děti vyrobily z papíru domeček nebo ho postavily z kostek.

Činnost

Předvádění rolí – Každé dítě nám předvedlo společně s rodičem, nějaké zvířátko, které má nejraději. Když se všechny děti prostrídaly, postavili jsme se v lese domečky pro zvířátka.

Vybrali si zvíře, rostlinu, strom, skálu a předstírali, že to jste oni. Koordinovali své tělo fantazii, pohyb a pocit, že se stali jinou formou stvoření. Např. V létě vane teplý vánek ve křídlech vážky, jak poletuje mezi vodou a rákosím. Sníh je měkký a studený, pod liščím tlapky se propadá. Máme hustou srst, je to naše ochrana před ledovým větrem. Jsme hladoví, sledujeme myš, utíká přes sníh, šupne do díry a my zůstane s prázdným žaludkem těsně několik metrů ve zmrzlé trávě.

Jednoduché scény, jako chmýří z pampelišky, nebo houpající strom je nejlepší pro začátečníky v hraní rolí. Výhodou je i skupinová praxe, taky se budou děti cítit více sebevědomě, když všichni kolem nich budou dělat totéž. Nechat dítě rozvíjet svým vlastním tempem bez strachu z pozorování nebo soutěže.

Obrázek zajíček, srnka

DRUHÝ DEN

TÉMA : STOPY VE SNĚHU

Básnička

Kdo tu skákal hop a hop,
sníh nám poví podle stop.

Chodila tu zrána,
chodila tu vrána.

Pak tu čtverák zajíček
otisk čtvero paciček.

Ani bažant nescházel,
taky se tu procházel.

Koroptvičky nakonec
nožkou psaly na tom sněhu:

Byly jsme tu v noci dnes.

Pohádka

PODIVNÁ NOC

Byla jednou jedna zasněžená krajina a v té krajině stál les. Na kraji lesa stál malý dům a v něm bydlela holčička, která se jmenovala Ivanka. Kolem domu byla zima a mráz, když tu někdo zaklepal na dveře a Ivanka otevřela. Za dveřmi stál zajíček. Uši měl úplně zmrzlé a třásl se zimou. "Ivanko pusť mě dovnitř, nebo tady venku umrznu," prosil. Ivanka ho pozvala dál a našla mu teplé místo u kamen. Spal zajíček, spala Ivanka, když tu někdo zase zaklepal na dveře. Ivanka otevřela a za dveřmi stála liška. Kožíšek měla celý

zasněžený, ocásek promrzlý a třásla se zimou. "Ivanko, pusť mě dovnitř, nebo tady venku umrznu," prosila Ivanku. Ivanka ji pozvala dál a našla jí u kamen teplé místočko. Všichni spali a tu někdo zase zaklepal na dveře. Ivanka otevřela a za dveřmi stál medvěd. Nos a tlapky měl celé omrzlé a třásl se zimou. "Ivanko, pusť mě dovnitř, nebo tady venku umrznu," prosil Ivanku. Ráno se probudila Ivanka a zvířátka byla pryč. Byl to jen sen? Ne nebyl! Když se Ivanka podívala oknem směrem k lesu, uviděla ve sněhu stopy. Ty malé patřily zajíčkovi, ty prostřední lišce a ty největší medvědovi. Byla to zvláštní noc a opravdu to nebyl sen! Zajíček a liška s medvědem spali vedle sebe u kamen!

Tvoření

Každé dítě s maminkou dostane velký čistý papír a tiskátka různých stop. Maminky dětem na papír nakreslí stromy, potůčky, a pařezy. Společně pak vytvářejí v této zasněžené krajině své příběhy ve sněhu.

Zkoumání povrchu aneb Chůze po mechu a jehličí

Popis činnosti: Zvířátka vlastně nemají žádné boty ani bačkůrky jako děti nebo dospělí a všude chodí bosá. Na podmínky v přírodě sice mají přizpůsobená chodidla, ale i tak je někdy může něco studit nebo píchat, mohou se poranit. Vyzkoušíme si, co zvířátka mohou svými chodidly všechno cítit. Na táccích nebo mističkách jsou připravené různé materiály - písek, jehličí, studená voda, teplá voda, kamínky, seno, suché listí, sníh, rašelina a další materiál z přírody. Nádoby s materiály jsou na linoleu v řadě za sebou. Děti postupně zkouší opatrně projít všemi nádobami, přičemž sdělují své pocity (co je studí, co je příjemné, co je teplé apod.). Po té se posadí na židličky a učitelka je vyzve, kdo chce poznat svými chodidly některé přírodní materiály. Dle zájmu učitelka zavazuje jednotlivým dětem oči šátkem a k nohám jim dává různé materiály. Děti určují, o jaký materiál se jedná, a komentují svůj pocit z dotyku svým chodidlem. Rozhovor, kdy a kde je vhodné chodit bosý, a naopak.

Činnost

Skotačící zvířátka

Cílem je najít partnera uprostřed stáda skotačících zvířat a ptáků. Vybereme taková zvířata, které mají výrazné volání a nebo pohyb. Napíše na kartičky každé zvíře dvakrát. Musíme mít tolik kartiček jako je součet hráčů. Hráči tvoří velký kruh a vyberou si jednu kartičku. Nikomu ji neukazují. Na signál, všichni hráči začínají jednat. Vydávají zvuky, a typické pohyby svých zvířátek, s úmyslem přilákat svoji dvojici. Akce je k po kukání, když všechna zvířata začínají štěkání, skřehotání, křičet, pískat, skákat a představují dané zvířátko. Hra končí šťastně a hodně se u ní zasmějeme.

Hru rozdělíme alespoň na dvě až tři kola – nejdříve budou domácí zvířátka, zvířátka v lese a cizokrajná zvířátka.

Zkoumání stop v přírodě

Popis činnosti: V lese hledají, pozorují a zkoumají stopy různých zvířat ve sněhu nebo v blátě a snaží se určit, jakému zvířeti asi patří, kterým směrem zvíře šlo, jakou potravu asi hledá apod. Pozorují také povrch, po kterém se zvířata pohybují (sníh, bláto, suché listí, větvičky, trní...). Během vycházky děti hledají další znaky výskytu různých zvířat.

Obrázek dvě stopy zvířátek

TŘETÍ DEN

TÉMA : POZNEJ SVŮJ STROM

Básnička

Jak se roste

Starý javor nejmní posté

vysvětluje, jak se roste:

"Narovnej se! Drž se vzpříma!

Kořeny ti drží hlína.

Trocha slunce, trocha deště,

povyrosteš, snaž se ještě.

Ještě kus a ještě kousek,

větve do koruny pnou se.

Pro letošek už to stačí,

už uneseš hnízdo ptačí."

Pohádka

O ZASNĚŽENÉM STROMU

Jednou, když byla strašná zima, všechny cesty byly zmrzlé. U jedné cesty, která vedla do lesa, stál zvláštní smrk. Byl zvláštní, protože měl všechny odstíny zelené barvy a ještě uměl mluvit. A protože měl oči, koukal se kolem sebe a když uviděl nějaké zvíře nebo lidi, že jdou okolo, všechny je zdravil. A když všechna zvířata a lidi viděli, že existuje pohádkový strom, který umí mluvit, šli ke stromu blíž a začali ho hladit po zasněžených větvích. Doma povídali dětem o pohádkovém stromu, na který se museli jít další den společně podívat. Smrk všechny rodiče a děti a zvířátka uvítal a měl z toho velikou radost. A aby se dětem líbil, oklepal si sníh ještě než děti přišly blíž. Lidi i zvířátka měli starý smrk rádi a tak mu podali všichni postupně ruce a tlapky na rozloučenou a slíbili, že zas

brzo přijdou. A starý smrk měl z toho velkou radost. Děti a zvířátka se vydaly na cestu, smrk jim naposledy zamával a pak se uložil k zimnímu spánku a pokračoval až do prvního jarního dne.

Tvoření

Každé dítě dostane hnědý karton formátu A3, na stole jsou připravené materiály ze dřeva např. šišky, větvičky, kůra stromů, jehličí atd. Dítě si vybere, jaké materiály se mu líbí a pomocí lepidla a tavící pistole společně s rodičem vytvoří na kartonu jakýkoliv obrázek.

Činnost

Každý rodič vede své dítě se zavázanými očima lesem, dovede ho ke stromu který ho přitahuje. Pro malé děti, je vyhovující vzdálenost 20-30 metrů. Pomoci „slepému“ dítěti prozkoumat jeho strom a procit'ovat jeho jedinečnost. Nejlepší jsou konkrétní návrhy, otázky pro děti. Např. Je strom živý? Zkuste mnít rukou o strom. Můžete dát svoje ručičky kolem stromu? Můžete najít rostlinky, lišejníky na Vašem stromu? Až dokončí dítě průzkum, zavedou ho rodiče zpátky nepřímou cestou na místo odkud se vycházelo. Nyní se odstraní páska a necháme dítě, ať zkusí najít strom s otevřenýma očima.

Strom může být nezapomenutelným zážitkem v životě dítěte.

Obrázek jehličnatý a listnatý strom

ČTVRTÝ DEN

TÉMA : MICRO HIKE (MALÝ SVĚT)

Básnička

Narodil se chlapeček
malý jak tvůj paleček.
V náprstku ho vykoupali,
ve skořápce kolébali.
Spi, Palečku, spi.

Pohádka

O PALEČKOVÍ

Byli dva manželé a ti žili sami. Tolik si přáli děti, ale žádné neměli. Jednou odjel muž orat na pole a mezitím mu doma žena porodila syna. Synek nebyl o nic větší než paleček, tak mu maminka dala jméno Paleček. Byl to klučík poněkud zvláštní. Hned jak se narodil, skotačil, žádný koutek domu mu nezůstal utajený. Běhal po dvoře, po schodech, po kuchyni a kam jen se mu zlíbilo.

K polednímu zavolal Paleček na svou maminku: „Mámo, mámo, dej mi oběd, ať ho otcí na pole donesu!“ Maminka se podívala a jídlo Palečkovi svěřit nechtěla. Paleček koš kupodivu zdvihl, dal si ho na hlavu a utíkal s ním na pole. Nebylo ho pod ním ani vidět. Když dorazil na pole, začal z dálky volat na otce: „Otče, otče, nesu ti oběd!“ Ale otec jeho hlásek nedoslechl. A kdyby snad, ani nevěděl, že nějakého syna má. Paleček i přesto nepřestal volat na svého otce, až stál skoro u něj. Otec se ohlídl a uslyšel zabzučení a tu uviděl za sebou stát koš. Palečka ale neviděl. Palečka spatřil, až když si koš pozorněji prohlížel. Ten se mu ohlásil: „Já jsem váš chlapeček, malinkatý Paleček ráno narozený.“ „Ráno narozený a už mi neseš oběd, ty jsi tedy zvláštní synek.“ Zasmál se otec, posadil se a začal obědovat. Paleček se otcí nabídl, že bude zatím orat, ať mu dá bič, aby mohl voly pohánět. Otec se zasmál a říká mu: „Jak by si mohl voly pohánět, když bič ani neunesesh.“ „Tak budu pohánět bez biče,“ odpověděl Paleček a v tu ránu skočil na vola, vlezl mu do ucha a z plných plic volal: „Hoj, hejsa, hej!“, až volům v hlavě hřmělo. Ti se rozběhli, utíkali nahoru a dolů, tak rychle, že Paleček zoral více než otec za celé dopoledne. Právě v tu dobu se vracel bohatý kupec z trhu cestou, kde oral Paleček. Povšiml si volů, kteří orali úplně sami. Velice se tomu podivil a přistoupil blíže. Palečka však neviděl, až slyší hlas: „Tady jsem, v uchu vola!“ Velice se mu zalíbil, chtěl ho hned mít. Přál si, aby mu také tak rychle poháněl a málo jedl, neboť byl kupec velký lakomec. „Nechtěl bys ke mně do služby?“ zeptal se Palečka. „Proč ne, když to otec dovolí,“ odpověděl Paleček. Přiběhl k otcí a zašeptal mu: „Otče jen mě prodej. Ničeho se neboj, hned se vrátím, ale jdi zpovzdálí za námi.“ Kupec přišel k otcí a zeptal se ho, jestli mu malého klučinu neprodá. Řekl mu, že prodá za 5 zlatých. Kupec mu zaplatil, vzal Palečka a strčil ho do kabely. Otec šel zpovzdálí za nimi, jak mu řekl Paleček. Až když našel zlatník za zlatníkem, pochopil Palečkův plán. Paleček totiž prokousal kupci díru do kabely. Když byla úplně prázdná proklouzl i on a pospíchal za svým otcem. Kupec došel domů a před vraty volá na svou ženu: „Ženo, pojd' se podívat, jakého jsem ti koupil oráče!“ Sáh do kabely, aby Palečka vytáhl. Kabely byla ale prázdná. Paleček ani peníze v ní nebyly. Kupec stál jako opařený. Žena ho viděla, jak oráče hledá v kabele a ještě mu vynadala. Paleček se vrátil společně s tatínkem domů a zlatáky dali mamince.

Tvoření

Výroba sněhových vloček, která je složena z několika větviček. Pozorování s lupou v pokoji. Lupou pozorujeme žilky listů pokojových rostlin. Listy si můžeme obkreslit a zakresli v nich žilky.

Činnost

Pozorování s lupy – každé dítě dostane lupu. Chytáme sněhové sločky a snažíme se je zapamatovat a správně nakreslit. Můžeme využít i lupu. Spočítáme kolik větviček má opravdová sněhová vločka. Děti mají za úkol najít alespoň jednu věc v přírodě, která není vidět pouhým okem.

Obrázek sněhová vločka

PÁTÝ DEN

TÉMA : PTAČÍ VOLÁNÍ

Básnička

Ptáček v zimě

Ptáček volá: „Vítku, Lidko,
sypte drobty na krmítko,
čím víc dáte zrníček,
tím víc bude písniček;
Kdo se o mne nepostará,
bez písniček bude zjara!“

Pohádka

PTAČÍ POHÁDKA

Kdepak, děti, to vy nevíte, co si ptáci povídají. Oni si totiž vypravují lidským jazykem jenom časně zrána, při východu, kdy vy ještě spíte; později, za bílého dne, už nemají pokdy na mnoho řečí - to víte, to dá nějakou shánku, tady zohnout zrníčko, tam vyhrabat žízalu nebo tuhle čapnout ve vzduchu mouchu.

"A že nevíte," řekl špaček na bříze, "kdo naučil nás ptáky létat? Teda jak víte, někdy v noci je vidět, jak padá hvězda. Ale některá ta padající hvězda není žádná hvězda; je to zlaté andělí vejce. A tehdy ještě ptáci neuměli létat, ale běhali po zemi jako slepice. A když viděli padat z nebe takové andělí vejce, řekli si, že by je chtěli vysedět, aby viděli, co se z něho vylihne. Jednou večer spadlo z nebe zlaté a zářící vejce, jen to svištělo. Všichni rozběhli, nejvíc vpředu čáp, protože má nejdelší nohy. A čáp to zlaté vejce našel a vzal je do rukou; ale ono bylo tím pádem celé žhavé, takže si čáp popálil obě ručičky, ale přece jen donesl to vajíčko mezi ptáky. Potom skočil do vody, aby si ochladil popálené ručičky. Proto se od té doby čápi brodí ve vodě, aby si zchladil párátka. "Potom," pokračoval špaček, "se přikolíbala divoká husa, aby to horoucí vejce vyseděla. Ale to vejce bylo ještě

celé žhavé, takže si husa popálila. Proto husy podnes plavou bříškem na vodě. A pak přišel jeden ptáček za druhým a sedl si na to andělí vejce, aby je vyseděl."

Všichni ptáci na světě na tom vejci seděli, aby je vyseděli. Jenom slepice nechtěla. A nešla vysedět andělí vejce. A když se všichni práci na tom zlatém vejci vystřídali, vyklubal se z něho boží anděl. A když se vylíhl, letěl rovnou k nebi a zpíval Aleluja Hosana. Potom řekl: 'Ptáčkové, co vám mám za vaši lásku dát, že jste mě vyseděli? Za to budete ode dneška létat jako andělé. Tak pozor: jedna, dvě, tři!' A když řekl ,tři', začali všichni ptáci létat a lítají až podnes. Jen slepice neumí létat, protože nechtěla sedět na andělím vejci.

"Tak pozor," řekl kos. "Jedna, dvě, tři!" A tu všichni ptáčci potřásli ocáskem, mávli křídly a vzletěli, každý za svým zpěvem a svým živobytím, jak je tomu naučil boží anděl.

Tvoření

Silonovou punčochu vycpeme papíry a rozdělíme ji na hlavu a tělo. Následně tavnou pistolkou přilepíme křídla, ocas, oči a zobák. Drátky poslouží jako nohy a ptáček je hotov. Tak vznikne vrabec v hnědém provedení, sýkorka ve žlutém a kos v černé barvě.

Činnost

Josef Lada – Ptáci, zvuky ptáčků na CD

Přečteme si jednotlivé básničky – vrána, sova, orel, čáp, špaček, pak si k nim pustím jednotlivé zvuky. Něco si o daných druzích řekneme. Pozorujeme ptáky na krmítku, říkáme si, jakou mají barvu, srovnáváme je s obrázky a učíme se je pojmenovat.

Obrázek dva ptáčci

Příloha č. 2. – obrázky od dětí před programem a po programu

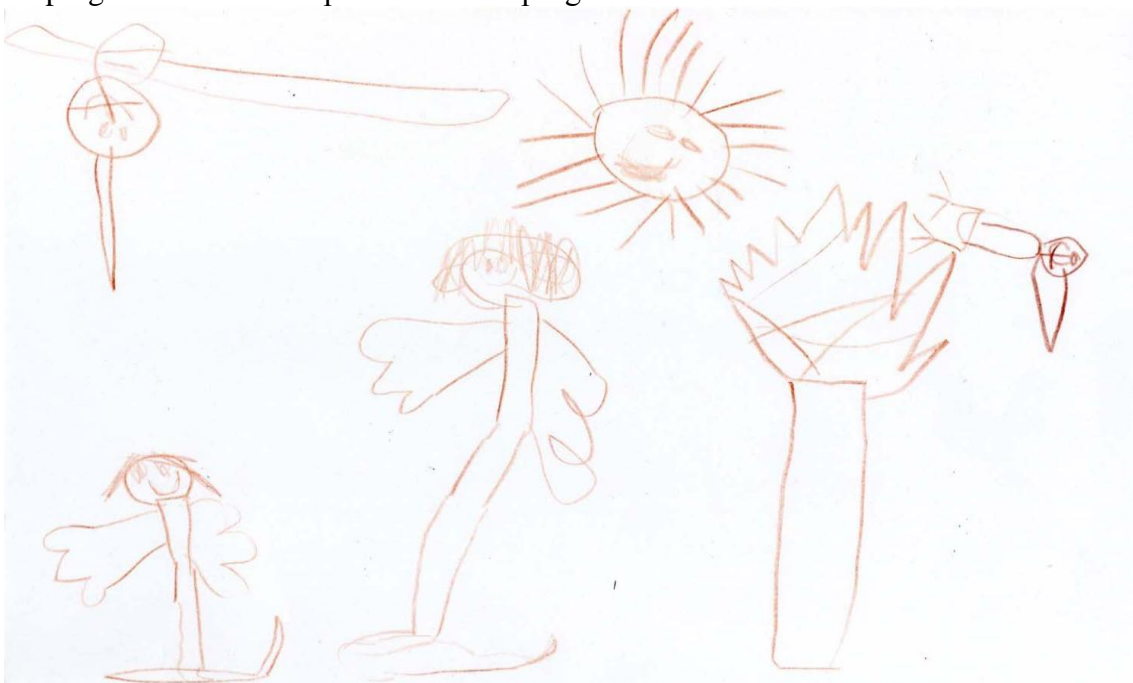
Obr.č. 1. Zina, 4 roky

Před programem – cesta Ziny a její rodiny k dědečkovi

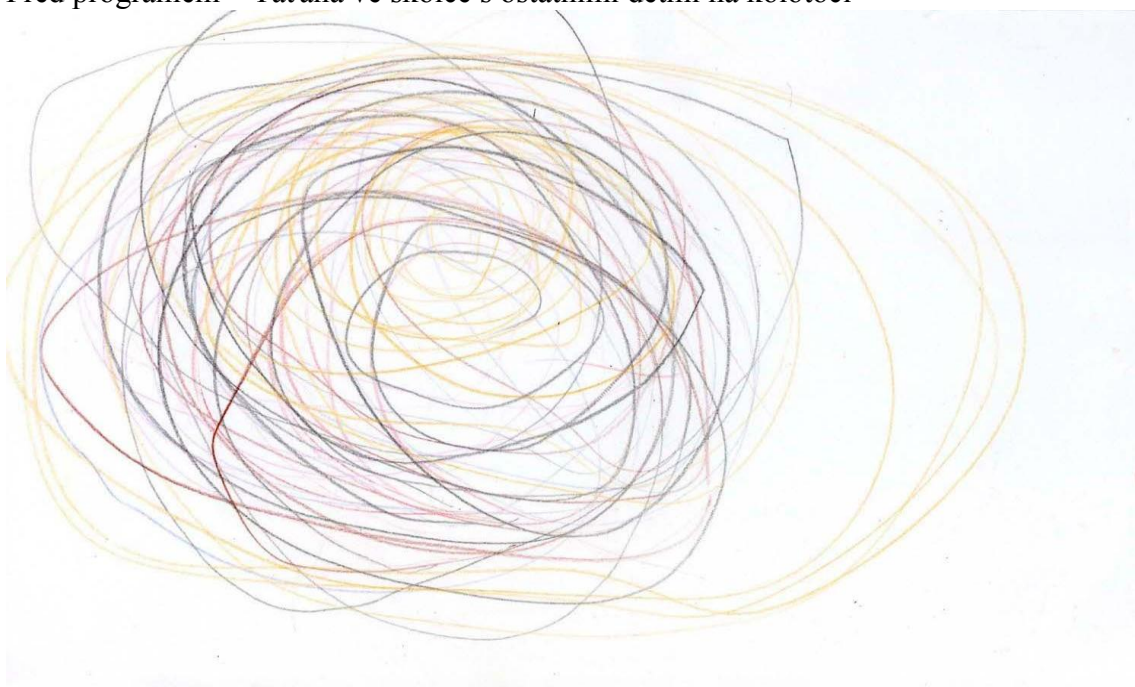
Obr.č. 2

Po programu – záchrana ptáčků v rámci programu

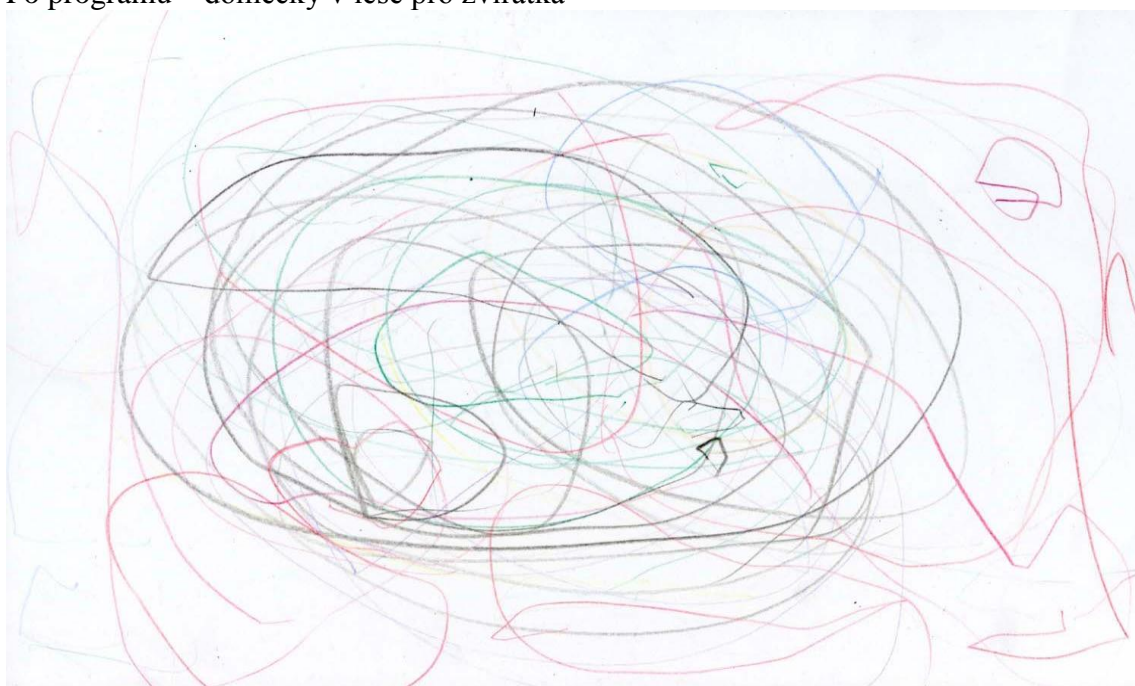
Obr.č. 3. Taťána, 3 roky

Před programem – Taťána ve školce s ostatními dětmi na kolotoči

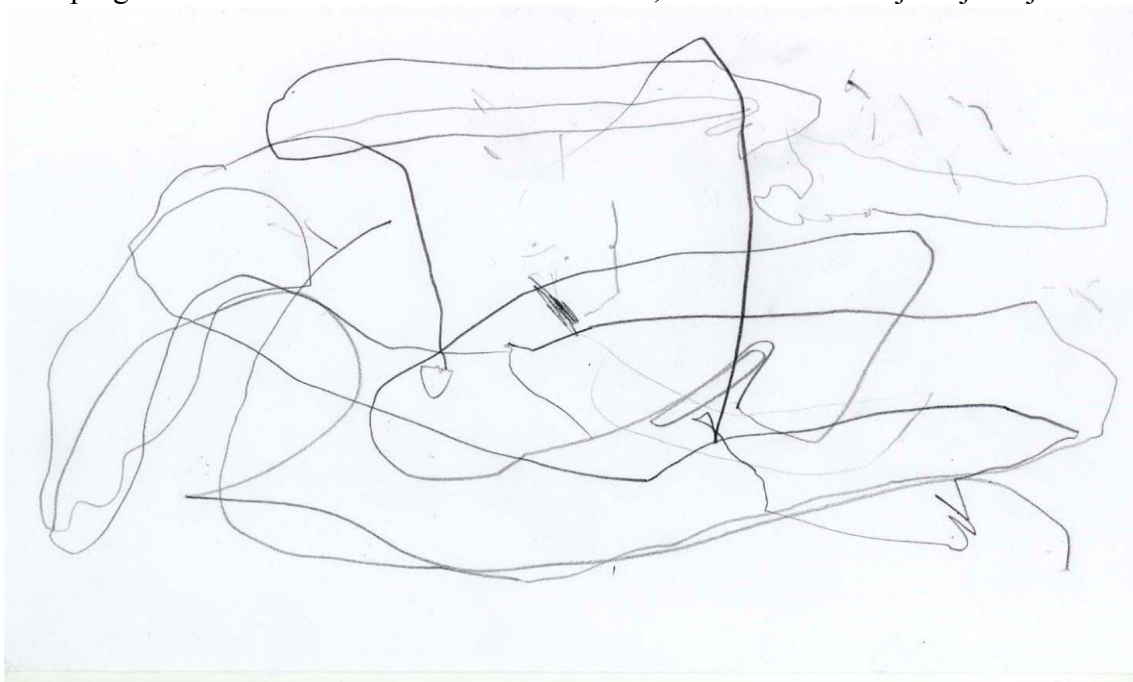
Obr.č. 4.

Po programu – domečky v lese pro zvířátka

Obr.č. 5. Eduarda, 4 roky

Před programem – domeček ve školce na zahrádce, kde si Eduarda nejraději hraje

Obr.č. 6.

Po programu – domečky a zvířátka v lese

Obr.č. 7. Artur, 7 let

Před programem – Artura a jeho tatínek při zimních radovánkách

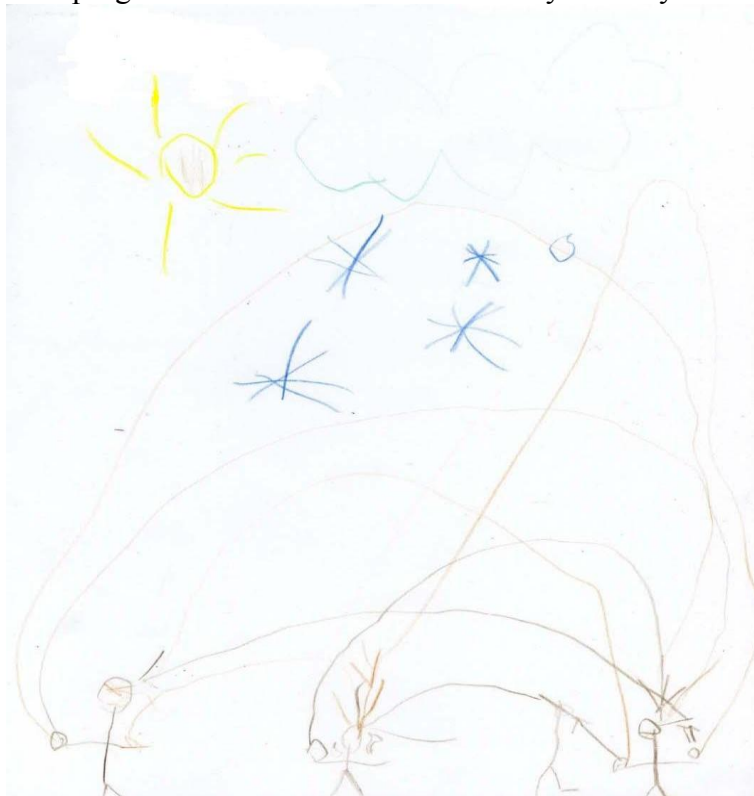
Obr. č. 8.

Po programu – poznávání ptáčků v rámci programu

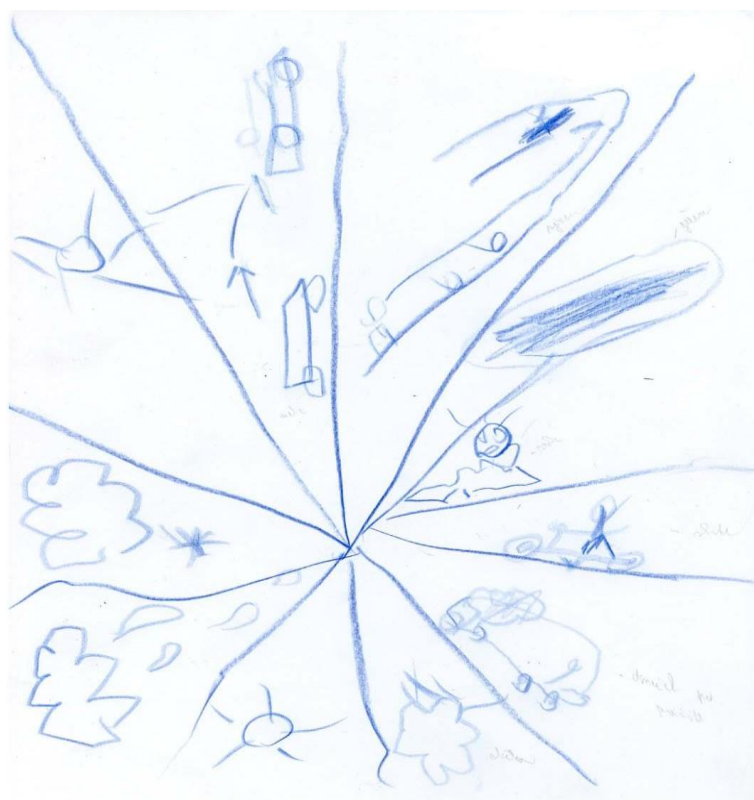
Obr. č. 9. Hugo, 7 let

Před programem – Koulovačka s kamarády ze školy na školní zahradě

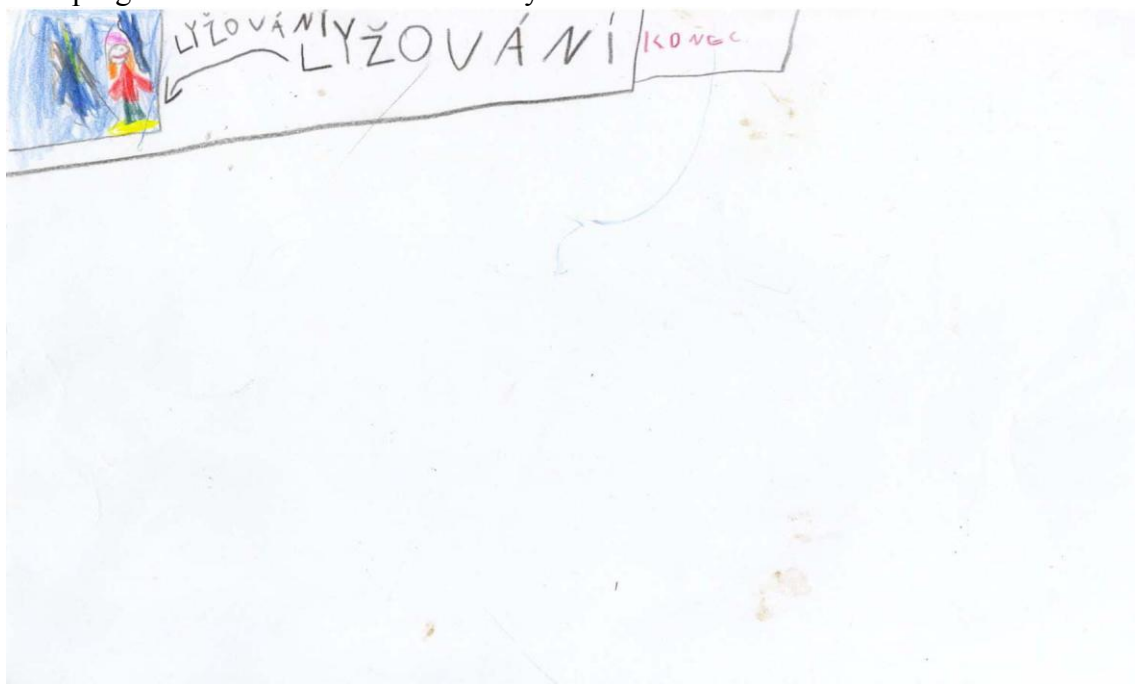
Obr. č. 10.

Po programu – Sled aktivit a počasí během celého týdne, který Hugo na pobytu zažil

Obr. č. 11. Xenie, 6 let

Před programem – Xenie s tatínkem na lyžích

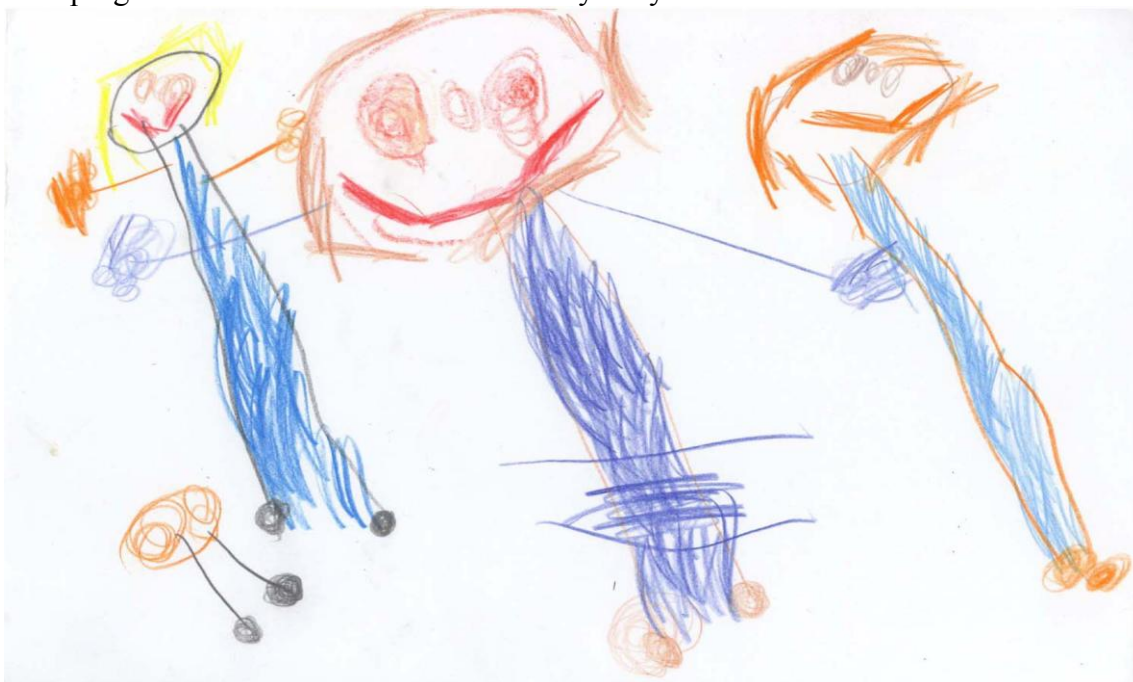
Obr. č. 12.

Po programu – Xenie s kamarády v rámci programu – záchrana stroměčků

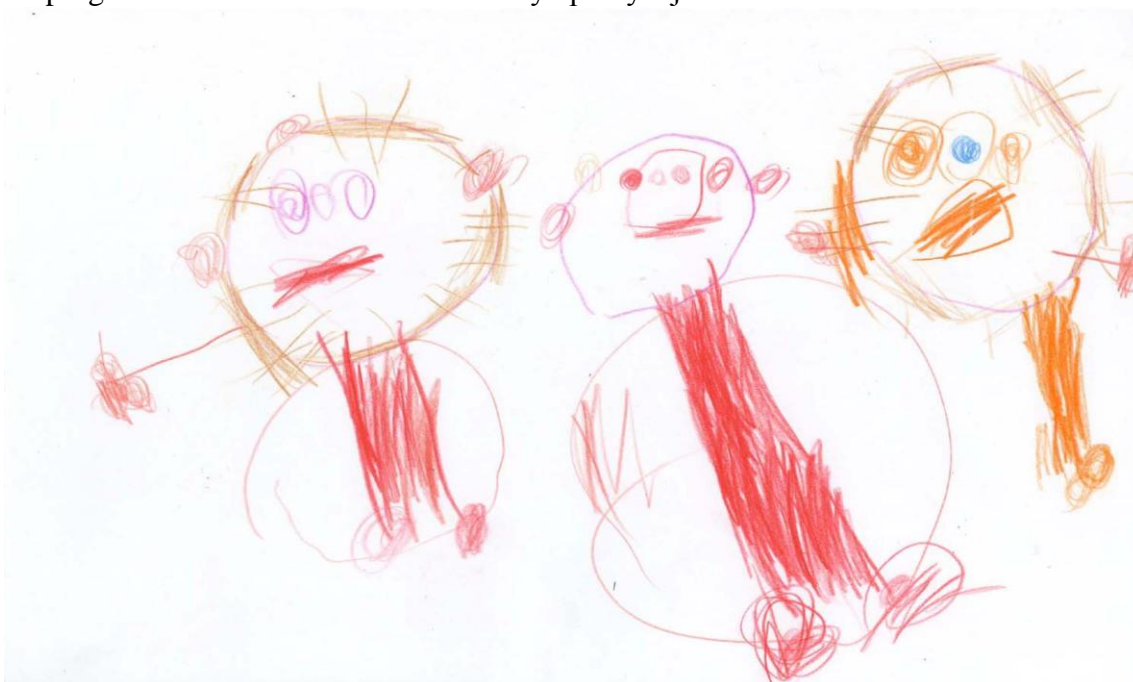
Obr. č. 13. Ester, 4 roky

Před programem – Ester se dvěma kamarádky na lyžích

Obr. č. 14.

Po programu – Ester se dvěma kamarádky opět lyžují

Obr. č. 15. Judita, 5 let
Před programem – Judita s tatínkem na karnevale

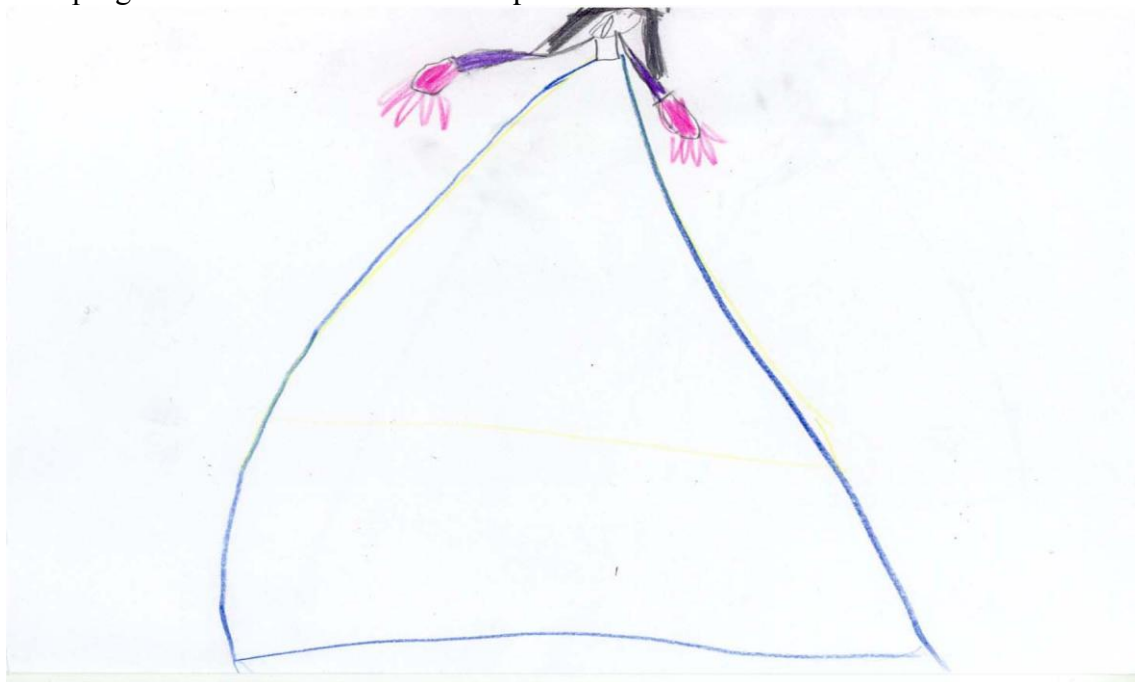

Obr. č. 16.
Po programu – Sněhulák a domeček pro zvířátka

Obr. č. 17. Zora, 5 let

Před programem – Zora na karneval za princeznu

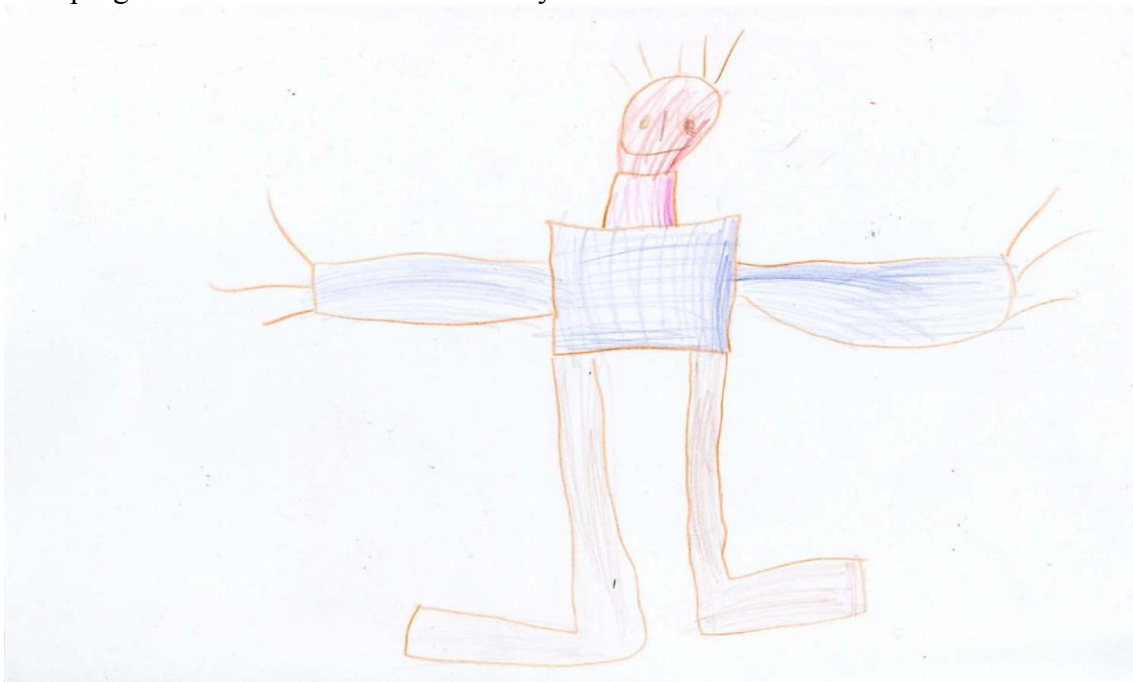

Obr. č. 18.

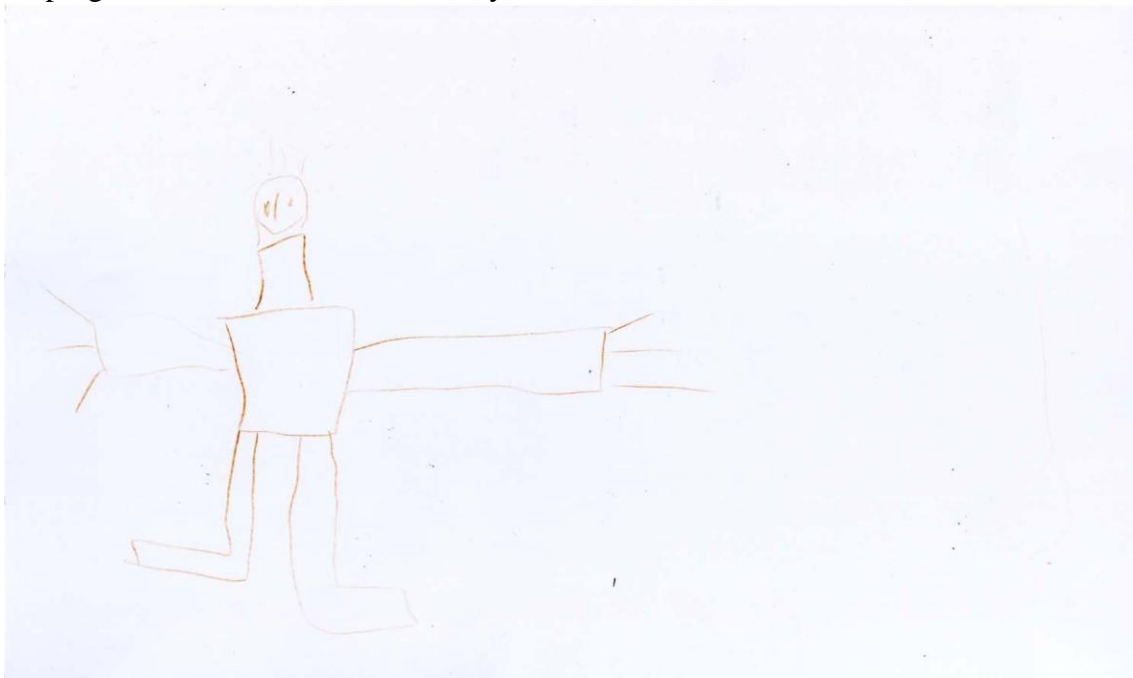
Po programu – Strom s ptáčky a domečky pro zvířátka

Obr. č. 19. Ambrož, 4 roky
Před programem – Ambrožův tatínek na lyžích

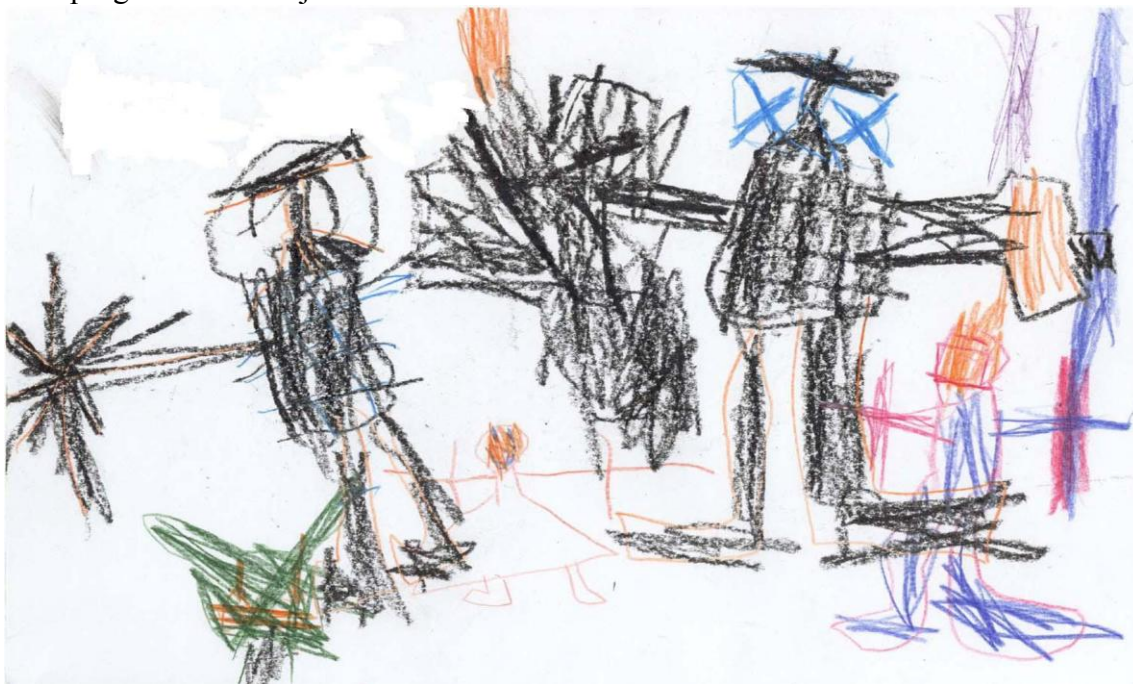

Obr. č. 20.
Po programu – Ambrožův tatínek na lyžích

Obr. č. 21. Benjamin, 5 let

Před programem – Benjamín s kamarádem a se sestrou na karnevale

Obr. č. 22.

Po programu – Benjamín s kamarády staví domečky v lese pro zvířátka

Obr. č. 23. Berenika, 5 let

Před programem – Bereničina cesta na Šumavu na hory, po cestě chumelilo a viděla beránky

Obr. č. 24.

Po programu – Bereniky s kamarády zachraňují stromečky v rámci programu

Obr. č. 25. Dušan, 5 let

Před programem – Domeček Dušanovi babičky, na zahradě je strom, na kterém má postavený bunkr vedle stromu se nachází květina stejné velikosti jako strom

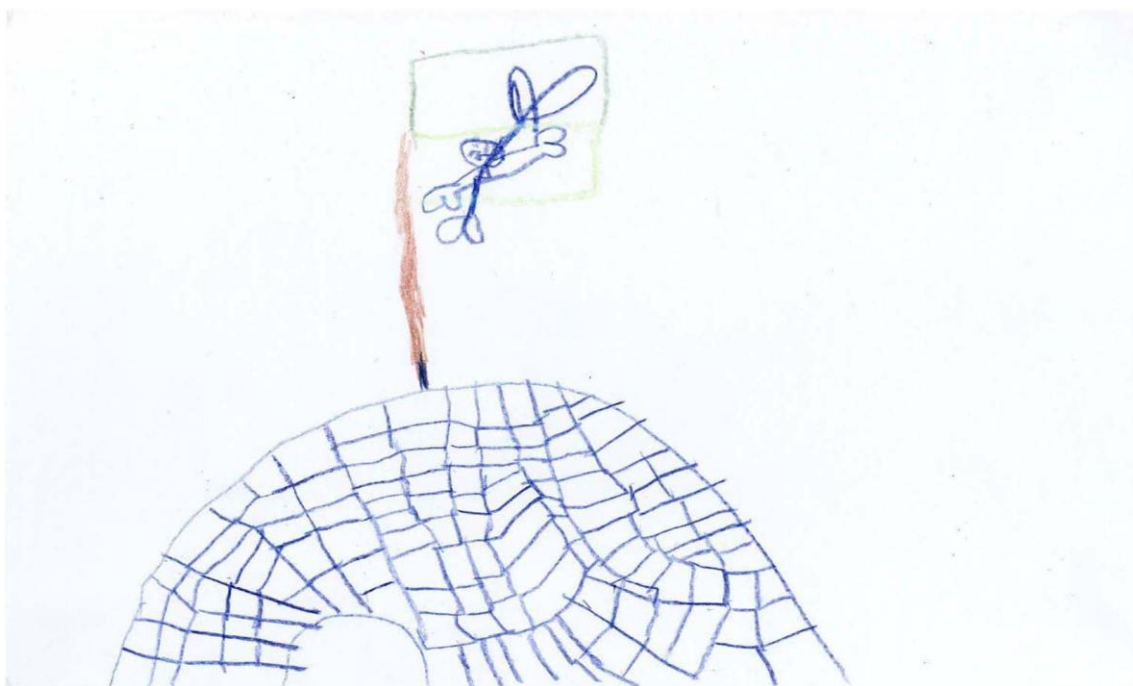
Obr. č. 26.

Po programu – Záchrana stromečku v rámci programu

Obr. č. 27. Jáchym, 5 let

Před programem – Iglú, které postavil Jáchym s tatínkem na zahradě

Obr. č. 28.

Po programu – Domečky pro zvířátka a stroměčky, které jsme zachraňovali v rámci programu

Obr. č. 29. Evženie, 4 roky

Před programem – Evženie s rodiči v převlečení indiánů, kteří jdou zachránit kamarády

Obr. č. 30.

Po programu – Sněhulák, které Evženie postavila, vedle sněhuláka se nachází domeček pro zvířátka

Obr. č. 31. Oleg, 4 roky

Před programem – Oleg se sestrou a maminkou na lyžích na velkém kopci

Obr. č. 32.

Po programu – Domečky pro zvířátka, nad kterými jsou vysoké hory a sluníčko

Obr. č. 33. Erik, 4 roky

Před programem – Erik s mečem jde proti nepříteli v šermířském zápase

Obr. č. 34.

Po programu – Záchrana stroměčku v rámci programu

Obr. č. 35. Irma, 3 roky

Před programem – Ohrady s medvědy v zoologické zahradě

Obr. č. 36.

Po programu – Irma se stromy, sněhulákem a lupou

Obr. č. 37. Beáta, 4 roky

Před programem – Beáta na lyžích jede z velkého kopce

Obr. č. 38.

Po programu – Domečky pro zvířátka, vedle nich stromček

